

XXV
VII.

Sammulld

1. Bd = vork. - Ki 4065

Sp.

+

JEHOVA ALTISSIMA JUBERNANTE
DISPUTATIO INAUGURALIS
DE IURE
MANUS DEXTRÆ,

Dom
Recht der rechten Hand

QUAM
EX ILLUSTRIS FACULTATIS JURIDICÆ DECRETO
IN ACADEMIA JENENSI
SUB PRÆSIDIO
RECTORIS ACADEMIÆ MAGNIFICI
VIRI ILLUSTRIS

DN. CHRISTIANI WILDVOGELII,
JCTI FAMIGERATISSIMI

CONSILIARII SAXO-ISENACENSIS INTIMI, CURIAE PRO-
VINCIALIS ET SCABINATUS, NEC NON FACULTATIS JU-
RIDICÆ ASSESSORIS, UT ET PROFESSORIS
PANDECTARUM ORDINARI.

DOMINI PATRONI AC FAVORIS SUI DEVENERANDI
PRO LICENTIA

SUMMAS IN UTROQUE JURE DIGNITATES ET PRIVI-
LEGIA DOCTORALIA RITE CAPESSENDI

AD DIEM 6. MART. MDCC. HORIS ANTE ET
PROMERIDIANIS

IN AUDITORIO JCTORUM

PUBLICAE DISQUISITIONI SUBMITTET

JOHANN. ALBERT. GUTZMER,
ROSTOCH. MEGAPOL.

JENÆ, RECUSA MDCCXIV.

SECTIO I.

CONSIDERAT SIGNIFICA-
TIONES VOCVM.

ARTICVL. I.

DE MANV.

§. I.

MANVS a MANANDO an dicatur? *Etymolo-*
quod e corpore mediante brachio *gia.*
promanet: an a MANENDO? quod
maneat ipsa & adhæreat corpori, li-
cet digressa paulo ab eodem fuerit:
seu a MINANDO? quod elevatio-
ne dextræ minæ soleant edi, jam
non definitio, cum & effectiue ab
omnimodâ rerum, quæ inde promanant, operarumque
diversitate, aut forsan, a PROMINENDO, & sic statu
absoluto ita dicta esse possit: Est enim ea corporis humani
portio atque membrum exterius prominens, instrumen-
tale ac ministeriale ad actus gerendos speciesque produ-
cendas, quas mens quidem interius concipit ac foras e-
denda præcipit, non idoneum minus quam necessarium.

§. II.

Quam varias igitur manus edit operationes, prehen- *Homony-*
dendo, attrahendo, appropriando, tum & disponendo, *mia.*
dirigendoque ac demum dimittendo, tam varia quoque
assumit significata: dum quicquid mens fingit, Manus
fabricat. Sumitur itaque I.) pro mera facultate & causa,
quando v. g. recusamus desiderata atque imposta, dicen-
do: *Non esse in nostra MANV, h. e. nostri non esse arbitrii,*
it. Manus nobis esse ligatas. Nam nihil esse potest in effectu,
quod

quod non præextitit in sua causa: & causa nihil dare potest effectui, quod ipsa non habet seu formaliter, seu eminenter. Wissenbach. *de Reg. Jur. Disp. IX ad L. 54. §. 2. col. 65.*

§. III.

Deinde II.) accipitur pro facto & actu exercito, eoque hominis; ita ut opponatur his, quæ fiunt a natura: quo sensu Ulpianus opus MANUFACTVM, in *L. 1. §. 1. ff. de Agr. pluv.* seu quod manufactum est, opponit illi quod imbris est congestum, ex quo agro damnum timetur: & MANVSATA, *Labeo in L. 80. pr. ff. de contr. empt.* vocat, quæ industriam humanam & annuam reiterationem desiderant, adeoque arboribus contra distinguit, quæ per se exsurgunt, aut ex deciduis forsân nucleis crescunt.

§. IV.

Proprius ad usum juris idem Ulpianus manum transfert III.) quando jactum lapilli quo ædificaturo in nostrum præjudicium, interdicimus, MANUM vocat in *Leg. 5. §. 10. ff. de N. O. N.* verb. melius esse, eum per Prætores, vel per MANVM, (id est Lapilli jactum:) prohibere. Sic namque manu utimur ad defensionem nostram. Extendimus autem nonnunquam eandem aliò versum, animoprehendendi, tenendi, nobisque habendi aliquid, idque seu primitus nancisci rem velimus, unde *manucapta* & *mancia* dicuntur, in debitoribus quoque non solvendo existentes creditoribus MANVSINIJECTIO competit, qua de *Matth. Coler. in process. Executio capit. IV.* latius agit: seu recipere intendamus ea quæ ante habuimus, hinc Venditores MANVSINIJECTIONEM reservare sibi solebant in re vendita, autore Ulpiano in *L. 10. §. 1. ff. de in jus Vocand.* & Paulo in *Leg. pen. ff. de serv. exportand.* Daß sie sich ihres Gutes wiederhalten wollen. *Add. L. 1. §. 2. C. si serv. export.*

§. V.

Vlterius IV.) Manus ipsi juri nonnunquam opponitur, ita ut prohibitum legibus denotet factum. Hac ratione Præfes Provinciæ adversus extraneos homines imperium

rium habere dicitur: in L. 3. ff. de Off. Presid. Si quid MANV commiserint wenn sie sich worinnen vergriffen; prout Germanus hanc phrasin effert. Sic & Martianus impetu delinquere ait, cum per ebrietatem AD MANVS venit, dum Hands gemeinge kommen. L. 11. §. 2. ff. de Pæn. Violentiam quoque MANVS ARMA TA designat, de qua Ulpianus in L. 3. §. 7. ff. de Sepulch. violat. mit gewasseneter Hand/ut & MANVS simpliciter posita: unde si forte adhibita MANV in meo solo per vim quis ædificet, interdictum quod vi aut clam locum habere dicitur in L. 9. pr. vers. idem ait. ff. Quod met. caus. Manus porro pro Turba & coactis hominibus accipitur in illo Virgillii 6. Æneid.

Hic MANVS ob patriam pugnando vulnera passus & in L. 6. pr. ff. ad Leg. Jul. Pecul. ubi qui MANV FACTA templum effugerunt, sive juxta Gothofredi emendationem, effregerunt, ad bestias damnari jubentur.

§. VI.

Verum & negari nequit MANVM V.) pro potestate sæpius usurpari: Et hæc quidem vel jure Gentium talis est, quo sensu servi sub Domini MANV esse dicuntur: in § 1. Inst. de Libertin. ubi Justinianus Imp. quamdiu, inquit, aliquis in Servitute est, MANVI ac potestati suppositus est; unde etiam Manumissus liberari dicitur a potestate, cui antea suppositus erat, prout Ulpianus loquitur in L. 4. ff. de Just. & Jur. adde L. 21. C. de furtis. ubi Imperator tractat de serva bona fid. possessore profugo sub Domini manibus nondum constituto. Atque in tali significato ipsa S. Scriptura voce hac utitur Genes. 16. vers. 6. quanto Abrahamus uxori suæ Sarai dicit: Ecce ancilla tua in MANV tua est, utere ea uti libet. Ad hanc potestatem juris gentium quoque referri potest Potestas quæ Imperantibus in parentes sive subditos competit, & Manus vocari consuevit, quo pertinet illud Pompeii, qui in l. 2. §. 1. ff. de O. J. initio civitatis Romanæ Reges omnia MANV gubernasse, ut & Ovidii vulgare illud:

An nescis longas Regibus esse MANVS.

§. VII.

Verum & de potestate jure civili introducta *Manus* vocabulum accipitur, atque hinc *Manus* de Patria Potestate dicitur in *L. fin. in med. C. de Emancipationibus*, quin Uxor etiam in *Manum* mariti per conventionem & confarreationem venire perhibetur, ut legere est apud Ciceronem in *Topicis*.

§. VIII.

Constat igitur hæc locutio Metonymia effectus pro causa, quod ea omnia per *Manum* fiant, quanquam generalius & remote: Propius & specialiter Manuum operæ sunt per artificium manus, quas compensamus mercede, quæ propterea **MANVS PRETIUM** dicitur: autore *Ulpiano* in *L. 13 §. 1. in fin. de V. S.* quanquam uno id vocabulo exprimat & **MANV PRETIUM** vocet *Alfenus* in *L. 30. §. 3. ff. Locat. Cond.* Specialissima vero manus operatio in **SCRIPTURA** conspicitur, unde toties **MANVS** pro *Scriptura*, item *Chirographo* aut *apocha* invenitur etiam in ipsis juris Romani legibus, ut cum *Modestinus* **MANUM EMISSAM**, per cautionem interpretatur, in *L. 15. ff. de Probation.* Germanis eodem sensu dicentibus seine *Hand von sich geben* ausstellen. Id quod puro sermone per *Literas* itemque *Scripturam* reddit *Justinianus* in *Nov. XLIX. cap. 3* indeque sumpta *Avens. Contra qui. Cod. de Non. Numer. Pecunia.* Conf. *Illustri. Dn. Stryk de Jure Sensuum. Diff. VII. Cap. I.*

§. IX.

Denique per metaphoram **MANVS** prædicatur de eo, quod revera quidem manus non est, ejus tamen munia subit ac pro eadem servit, veluti *Proboscis Elephanti*, de quo ita *Plinius* scribit *Lib. IIX. histor. natural. Mandunt ore, spirant & bibunt odoranturque haud improprie appellata MANV*, Idem *Elephas* tanta narratur *Clementia* contra minus valida, ut in grege *pecudum* occurrentia **MANV** dimoveat, nequid obierat imprudens, & *Quintus Curtius, Lib. V. præcipue, ait,*
servi-

Secl. I. Art. II. De Significatione vocis Dextra.

terribilis illa facies erat, cum MANV arma Virosque corripere, Idem Copidas vocant gladios leviter curvatos, falcibus similes, quibus amputabant belluarum MANVS.

ARTICULUS II.
DE DEXTRA.

§. I.

SUFFICIENT hęc de MANV: Succedit alterum vocabulum DEXTERA sc: vel DEXTRA: Quod nomen absolute *Etymologia.* positum, Manum potiore signare solet, cæterum in se, variis substantivis apponi potest, ut dicatur, *dexterum latus die rechte Seite & speciatim in acie Cornu dexterum & sinistrum der rechte und lincke Flügel.* Unde vero vox ista descendat, nondum plane inter eruditos constat, & incertum est an detur primitivum aliquod aut simplex vocabulum, *Dex, Dextimum quidem & sinisimum antiqui dicebant, veluti Varro περὶ λέξεων: Primo compio dextimam viam munit Epicurus, & Sallustius in Jugurtha syllā cum equitatu apud Dextimos in sinistra parte, A. Manlius cum funditoribus & sagitta iriis.* Utrum autem DEX unquam in Latio tali significato existerit? definire nolumus.

§. II.

Quamdiu equidem Manus Romana gentes alias ar-
ma docebat, lingua eorum simul prævalebat at; ex quo
languescere incipiebat illa, hęc quoque defecit, atque va-
ria vocabula didicit senex, juveni ignorata, quæ inter &
DEX comparet, ea tamen acceptione, ut distinctum atque
confinium significet: quo sensu hęc vox in consuetudinibus
Tolosæ non semel occurrit v. g. quando parte I. dicitur infra
DEX seu terminos Tolosæ: & in veteri charta apud Catellum
de Comitibus Tolosæ pag. 382. Ita quoque hęc vox scribitur in
consuetudine solensi tit. 19. art. 7. Nec non DECTS in consuetud.
Bayonensi tit. IV. art. 17. item: DEC. Goudelino vel DECXS
in charta vernacula Gastonis vice-Comitis Benbarnens. apud Mar-

cum *Lib. V. c. 1. num. 4.* Ita etiam *DETX* pro d strictu urbis vel oppidi, qui eadem qua urbes & oppida immunitate fruuntur, passim usurpant Occitani, So weit der Stadt Weichbild geht / Binnen baums Fori Beneharnensis seu Morlanensis, *art. IIX. verb. Et non debet exire bellum extra DEX ville.*

§. III.

Accepta hæc ferimus Carolo du Fresne in *Glossario mediæ atque infimæ Latinitatis Tom. II. col. 76. pr.* Quem tamen putes ipsam hanc vocem a *Dextera* derivare velle, per quandam contractionem: nobis vero fontem ac originem vocis *DEXTER* inquirere, & non ipsius derivata contrahere animus est. Cæterum *Catellus Historia Tolosana pag. 194.* *DEX* sive terminos Tolosæ seu Urbium a *CRUX CIVIS* quæ limitum vice funguntur, appellatos fuisse putat, eo quod *Crux* figuram decimi numeri *X.* representet, qui *Dex* Occitanis dicitur: Quod si ita est, multo probabilius videtur non a *Dexteris* sed a *decussis* qui & *Decas* dicitur Gromaticis, etymon vocis arcessere, Lapidibus quippe aut arboribus decussatim, positus termini ac limites quondam denotabantur.

§. IV.

Sed quid *Dextera* cum *Decimo*? an vero sic non allusio magis, quam derivatio ostenditur? Enim vero sic dextrorsum ad verum Latium revertimur, cui *Decussis* genuinum nomen est, decem asses significans. *Vitruvius* pro numero denario, quem *denudicia* vocant Græci, non semel usurpavit. Ita enim scribit *Lib. I. Cap. III. Platoni placuit denarium numerum ea re esse perfectum, quod ex singularibus rebus, que novades apud Græcos dicuntur, perficitur decussis; quæ, simul ac undecim aut duodecim sumi facta, quot superaverint, non possint esse perfecta, donec ad alterum decussim pervenerint; Quam decussis perfectionem & Germanus innuit, quando unitates quæ denarium numerum superant, supplemento solum imputat, Eilffen/ quasi unitatis auxilium & superponendum Zwölff/ quasi bini auxiliares,*

§. V.

§. V.

Decussare igitur est ad Decussis figuram redigere, *Χι δὲ* h. e: Res aliquas eo ordine collocare ut literæ Græcæ *χ*. aut Latinæ *X*. speciem referant, ea enim figura apud Latinos vocatur *decussis*, quia veteres, æque ac nos hodie, hac figura numerum denarium significabant. Quod si jam subsistas in numero, utique parum dextre cum decimo cognationis habebit, ac mera erit allusio. Enimvero ad figuram eundem, quia distinctio hæc non recta sit linea, deorsum a capite ad calcem seu pedes, sed transversa, durch eine quehrLinie oder Kreuz, Strich / decussatim h. e. ea ratione atque figura, qua decimum numerum signamus, lineam sc. rectam secando, ducta a sinistra ad dextram in transversum alia linea: sic apposite satis dextrum vocamus passive, omne decussatum & longitudinim junctam latitudinem, ut duo exsurgant latera, dextrum & sinistrum.

§. VI.

Ita dextrum & sinistrum in acie cornu, dicit Livius *Lib. III Historiar. Cap. LXX.* & Cicero *de Universitate: Hanc igitur conjunctionem duplicem in longitudinem diffidit mediaque accommodans, mediam quasi decussavit.* Germanus agros in longitudinem difflis, gespalten / sed decussatim, gesumpff / vocat. Hinc Columella *Lib. IV. duas regulas ejus latitudinis quo pasinator sulcum facturum est, inspeciem Græcæ Literæ X. decussabimus* ait apud Cæl. Rhodig. *Lib. IV. Cap. 3. Col. 414. G.* Atque adeo si ulla hic intervenit *Allusio*, ea non tam est *DEXTRÆ* ad numerum denarium, quam potius *Denarii* ad *Dexteræ*, quarum junctione numerum eum figuramus, Quin & ab eo *Dexterarum* religio & sanctitas dependet. Ex *Denarii* quippe numeri religione, quæ illi inesse credebatur, veterum mos fluxit, ut fidei conciliandæ gratia dexteræ invicem jungerent, cum sic denarius numerus repræsentaretur. Cæl. Rhodigin. *antiq. Lect. Lib. XXII. cap. XIV. col. 1244. E.*

§. VII.

§. VII.

Sed hæc ad usum *SYMBOLICVM* pertinent. Nos per-
 scrutata vocis origine varias ejus dabimus significationes
 ex ipsa rei natura & qualitibus desumptas : Spectamus
 quippe in illa tum motum, tum habitudinem, tum perfe-
 ctionem quoque, ac denique eventum & que augurium.
 Motus cujuslibet principium a Dextera est, hinc omne
 animal dextrum prius profert pedem ad ambulandum,
 sinistrum vero latus non refertur ad motum, nisi per ac-
 cidens : Trahitur enim pes sinister ad corpus sustinen-
 dum Cæli. Rhodigin. *antiq. Lect. Lib. I. Cap. XI. col. 28. F.* Ita
 videmus saltatores sinistro stare pede, dum dextero inte-
 rim argutantur. Ac credo ab illo in dextra primo motu
Dexteros nati *ἕξωχ* vocari passus atque spacia circum Ec-
 clesias, securitatem & jus asyli continentia, de quibus
 Carolus du Fresne in *glossar. verb. Dextra, col. 74.*

§. VIII.

Ad principium illud & originem motus, qui fit a Dex-
 tera tanquam termino a quo, pertinet quod dextrorsum
 dicimus *ἄνωθεν* ac introrsum s. sinistrorsum *ἄνωθεν*.
 Dextera porro foras prodimus, unde, si jocum seriis im-
 miscere licet, fundamentum habet istud chartæ luden-
 tium axioma :

A Dextris heb ab / a sinistra porrige chartas.

Ex hac initiæ prærogativa jam procedit quod motus dextræ
 frequentior sit, quam sinistra : Motus namque est indi-
 cium vitæ & præsentis animæ, posita autem forma, non
 cessat ejus operatio, quamdiu illa non impeditur, juxta
 doctrinam physicorum. Ex frequentia motus porro fuit
 AGILITAS, quam toties movendo acquirimus. Inde
 est quod Dexter accipiat pro apto, convenienti, agili,
gånge / läufig / prompt, itemque pro *expedit*, expectato &
 quod est ex debito, *gebührlich* / Hinc Virgil. *lib. IV. Æneid.*
vers. 294. Quis rerum Dexter modus? Statius lib. III. Sylvæ,

Signa frenata moderatur ala

Castore Dextro.

§. IX.

§ IX.

Cumq; felicem eventum intendat quisque agens, eumq; habeat in votis, atque ubi scopus bene successerit, læteretur, seque felicem puret, hinc evenit, ut *dexter* idem denotat, quod *Prosper*; quo sensu *Ovidius Lib. I. Fastor. vers. 67.* ait: *Dexter ades ducibus*; & *Apulejus Lib. III. Metam. Iter quoque dexterum vocat.* Cumque hoc Deo acceptum ferre deceat, ideo *dexter* ille dicitur, tanquam propitius; sic *Dexter Hercules* *Persio*

O *se*

*Sub raistro crepet argenti mihi seria dextro
Hercule*

Item *dexter* *Apollo* apud *Statium. V. Sylvar. I. vers. 13.* & *Dextri Dii, ibid. vers. 71.*

Dexteros tua vota marito

promeruerunt Deos;

NUMINA DEXTERA vocabantur, quæ favere credebantur, *Læva* e contrario quæ nocebant, & ob id placanda erant. *Barthius ad Lib. III. Thebaid. Statii pag. 807.* *Lævus* gradus, malum portendebat, *Dexter* vero pes & *Dextra* progressio, læti erat ominis. *Id. ibid. pag. 751. Virgil. IIX. Æneid.*

Et nos & tua Dexter adi pede sacra secundo.

§ X.

Et quoniam ex agilitate robur exurgit, hinc *Dextera* pro robore, potestate & auxilio sæpius ponitur, cum ea sit validior sinistra; Inde *DARE DEXTERAM*, non tantum modo porrigere, verum auxilium etiam præstare denotat, *Hand bieten / Hand reichen / hülfliche Hand leisten.* *Da Dexteram misero* inquit *Virgil. 6. Æneid.* Ab illa prævalentia *DEXTRALE* dicitur id, quod dextera implenda & exercenda est sufficiens, quo sensu *Secures Dextrales* *Caroldu Fresne in Glossar. d. L. col. 75.* sunt, quasi majores, *wichtig / hampffliche / quasi Hand-völlige / quod impleant manum dextram, & equi Dextrales, item dextrarii, majores, robusti, artigleric-Pferde.*

B

§ XL

§. XI.

Eodem forsitan sensu *missio Dextræ* pro sponcione auxili, protectione, consensu & approbatione accipitur. Ita namque Reges Persici *manum mittebant*, h. e. suo nomine dari quid jubebant, & imperatores ac Reges Romanorum olim *thirotecas* suas ad stabiliendam pacem vel perficiendas actiones, quibus interesse non poterant, mittere solebant: veluti legitur in Spec. jur. Saxon. *Lib. 3. art. 66.* ubi *Gloss n. 1.* hæc narrat: daß solches des Reichs Wille sey / soll der Käyser sein Recht handzeichen / dessen zu Uhrsund an der Stadt darsenden. *Vid. Camer. bor. subseci. Cent. 1. Cap. XXXV. pag. 164.* Erant etiam inter signa militaria *Dextræ, hospitii* nec non concordia insignia, de quibus Tacit. *Lib. 1. Histor. cap. LIV. & Lib. II. Histor. cap. IIX.* Denique *Dextera Dei* in Sacris felicitatis & dignitatis locum designat, uti e contrario *sinistra infelicitatis & miseræ* habetur nota, *Camerarius cent. II. Cap. LXVI. fol. 197.*

SECTIO II.

EXPONIT DEXTRÆ STATVM ET AFFECTIONES.

§. I.

Sed ne significata vocis penitus indagando ante tempus ad ea delabar, de quibus infra dicendum est, mitto reliqua, & ipsi rei ordine pertractandæ me accingo Exponenda autem sunt ejus *interiora & exteriora*; Status, inquam & attributa, illum quidem in mechanicis invenimus, ut ex supra dictis colligere est. Est enim *Dexterum*, vox geometrica, præsupponens planitiem expansam in latera distinctam, ita quidem ut Longitudo transversim in Latitudinem scindatur, & efficiantur duo loca collateralia, quarum alterum *dexterum*, alterum *sinistrum* dicimus, *fructu*
tionis

tionis ac habitudinis, consequenter & usus distincti gratia.

§. II.

Est igitur Dexterum latitudinis quædam portio, spectata in corpore expanso & angulari; Globosum enim & orbiculare, latera & angulos ignorat: Ideo dexteram in cælo per analogiam dicimus illud, unde motus ejus procedit, quia in omni animato motus fit a Dextra, per superioris dicta. Cæl. Rodigin. *Lib. I. Cap. XII. Col. 29.* Ratio hujus in calore posita est, cujus copia per se refertur ad dexteram. Discedemus igitur a rotundis ad quadrata, & occupabimur circa Ambilateralia, ac speciatim quidem circa dextram, cujus jam notabimus affectiones, cujus præcipua est (1) VNITAS: alterum enim latus *dexteræ* oppositum *Sinistrum* dicitur. Dari quidem *Ambidexteros*, linc's und rechts/ experientia demonstrat, cujus rei causam nonnulli dispositioni partium inferiorum, cordis nimirum hepatis ac splenis, eorundemque influxui tribuunt, certior forte ab usu ac perpetua consuetudine desumitur. Ast vero in his unica tantum apparet dextra, licet sinistra simul officio dextræ defungi queat: De cætero illud silentio prætereundum non est, & admiratione dignum, Viros utraque manu agiles & ambidextros sæpe esse visos, Mulierem vero ambidextram non effici: autor est gravissimus Hippocrates apud Cæl. Rhodigin. *Lib. IV. cap. III. col. 173.*

§. III.

Post hanc notamus II.) ACTIONEM, dum non quiescit dextra, sed agit, & prima quidem, ut supra fuit ostensum, atque ita, ut dirigat etiam, sinistra contra ei famuletur. Sinistra enim manus ad res agendas minus habilis est, ad ferenda vero onera atque ad res fortiter comprehendendas aptior dextrâ, teste Camerario, *Cent. I. cap. XLVI. pag. 197.* Argumento, sunt omnes, qui sinistra solent onera bajulare, quoniam dextra movere, sinistra moveri apta est: hinc onera non parti moventi, sed mobili

bili imponi debent. Cæl. Rhodig. *Lib. I. Cap. XII. col. 30. pr.*

§. IV.

Actiones autem illas non ad actus nudos restrictas solum volumus. sed ad quælibet opera alia extendimus. Quicquid enim harum fit, illud a DEXTERA & expectamus & expetimus, unde notabilis admodum est Dexteræ in supplicationibus usus: Veteres enim in veneratione supplicii dexteram ori admoventes, indicem super pollicem residentem (quod & tempestate hac ferè a plerisque fit) exosculabantur. Quod Plinius significasse videtur: *In adorando, inquit, Dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circum agimus: Et Apulejus in Apologia: si sanum aliquid prætereat, nefas habet adorandi gratiâ, si manum labiis non admovent, Cæl. Rhodig. Lib. X. Cap. IIX, circa fin. col. 55. G.*

§. V.

Hinc porro ejus, cujus opem atque auxilium quis postulat, Dexteram, à qua id proficiscitur, venerari moris erat, veluti Cicero *pro Dejotaro: per Dextram, ait, istam te oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti, & Terentius in Andria: Quod ego per hanc Dextram oro & genium tuum, per tuam fidem, Ad supplicantium nempe veterum ritum respiciens, quibus moris erat, ut supplicantes Caput, DEXTERAM, Genua ejus cui se jungerent supplices, contingerent, atque hac ratione consensum, actionem, & progressum ad ea quæ peterent præstanda completi viderentur, prout copiosius exponit Cæl. Rhodigin. *Lib. XV. Cap. XIIX. col. 806. F.**

§. VI.

Quid vetat ergo, Dexteræ motum, elevationem atque porrectionem, in signum adensus atque voluntatis, quin certitudinis etiam assumere? Atque ita omnino est, sic, ut in fidei quoque Symbolum abierit *Dextera*, tam apud Barbaros, quam gentes cultiores, dum fides in *Dextris*

sa-

facrata esse credebatur, de quo Livius *Lib. I. Cap. XXI* Ob hanc causam Alexand. ab Alexand. *Genial. dier. Lib. II. Cap. XXIX.* Religionem quandam in dexteris esse perhibet: Nam eam, inquit, *porrigimus, si quid data fide futurum pollicemur.* Constat quoque apud Persas usitatum fuisse, si quid firmum illibatunque esse volebant, ut illud dextrâ, tanquam fidei pignore sancirent: Itaque nihil apud eos FIDE antiquius fuit: testis est hac de re Gobrias apud Xenophontem, qui Dexteram Cyri laudat, *dum nihil, ait, mentitus de iis, que pollicitus est.* Et Lipsius in Taciti *Lib. XV. annualium* ex Gemistio Plerhone *Lib. II. de rebus Græcorum pag. 164. pr.* Persarum Regem Mentorem data DEXTRA conservasse scribit. Huc pertinet illud Virgil *Lib. 4. Æneid.*

Dum decuit, cum sceptrâ dabas, en Dextra fidesque.

§. VII.

Frustra tamen ac perperam præstationem harumque implementum præstolaremur, nisi fiduciam quoque facultatis atque III.) POTESTATIS in Dextra haberemus positam: in dextra namque magnam inesse auctoritatem majestatemque ex eo notatur, quod tumultuantem multitudinem dextera compescere ac silentium indicere, nec non pacem manu exporrecta afferre soleamus. *Camerar. Cent. I. Cap. XXXV. pag. m. 164.* Quid, quod dextra inter agendum, non ut cæteræ partes, loquentem adjuvent, sed ipsæ quodammodo loqui videantur. Hac enim, ut Fabius inquit, poscimus, pollicemur, vocamus, dimittimus, minamur, supplicamus, abominamur, timemus, interrogamus, negamus, gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, tempus ostendimus & in tanta linguarum dissonantia varietateque hic communis quidam gentium cunctarum sermo plane videri potest. *Cæl. Rhodigin. Lib. IV, cap. III. col. 172. E.*

SECTIO III.
DE VSV DEXTRÆ IN SACRIS
ECCLESIASTICIS TRACTAT.

§. I.

Sed hæc præludii & viam secuturis sternendi gratia: Jam, ea quæ diximus, ad VSVM IVRIS, tam publici, quam privati transferemus: Cum vero publicum jus in *Sacris, Sacerdotibus, ac magistratibus* consistere dicatur in *L. 1. §. 2. de Just. & Jur.* separabimus a profanis divina, atque de rebus sacris seorsim agemus, nec non de ipsis Sacerdotibus sacra peragentibus. Et cum sacra quoque loca, quantis etiam cunque gaudeant immunitatibus, ab ambitione tamen non sint immunita, sed ibi etiam de præcedentia & digniore sèpissime certetur loco, & verò certum sit, Dextrum latus esse dignius, hinc non immerito quaritur: quodnam latus dextrum in Ecclesia dicendum sit? & num illud considerandum sit abstractivè, an relative ad alia loca?

§. II.

Quoniam autem templa ut plurimum ita solent extrui, ut faciem versus Orientem habeant positam, longitudine versus occasum protensa, latera vero, quamquam spatio angustiori ad meridiem & septentrionem porrigant, altaria ad caput, suggestus in pectore collocentur, atque sic Orator faciem versus Septentrionem conversam habeat, duplici suo commodo, nimirum primo, ut lumen per fenestras ingressum in folia libri explanata incidens lectionem reddat faciliorem, deinde ne acies obtundatur oculorum, quod fieret, si suggestus ex opposito luminum constitutus esset; Et cum de hinc dux sint Sacerdotis functiones, una pro altari expedienda, quæ sit preces fundendo, & benedicendo populo, altera pro suggestu, quæ peragi-

peragitur perorando. hinc sequitur quod is, qui sacerdoti a dextris stat, aut à facie, digniorem in Ecclesia videatur occupasse locum: Legi hac de re potest Limneus *ad Jus Publ. in add. ad Lib. IV. Cap. IX. num. 92* ubi adducit verba Mat. h. Marechall. *en son livre des droits honorifiques des seigneurs, es Eglises pag. 99. seq.* quæ ita se habent; *Le côté droi en l' Eglise est reputé celui, qui est à la main droite en y entrant, non obstant, qu' aucun ayent estimé, que le plus honorable, pour les laquais soit le côté gauche en entrant, se fondans sur ce que le costé du coeur est la plus noble partie du corps humain, & qu' on dit l' Evangile au costé gauche sur l' autel, & que le prestre se tournant de l' autel en celebrant la messe, lors qu'il prononce paroles adressantes au peuple, ceux sont à sa main droite, qui en entrant au choeur sont à la gauche, &c. &c.*

§. III.

Ad actus sacros à sacerdotibus expediendos quod atinet, sunt isti, vel *generales & communes*, ut *Benedictio*: vel *speciales*, ut *collatio sacramentorum & sacrorum Ordinum*, nec non *inaugurationes Principum*: in horum singulis dextra suum peragit opus & adhibetur tanquam instrumentum, sine quo haud expediri ullus actus potest. Sunt tamen ubique peculiariora illius munia. In manuum certè symbolo, magnam vim habet Dextra ad denotanda divina mysteria. Illi enim, qui benedictionem conferunt, impositione manuum auxilium & favorem Dei significare volunt, ideoque eum, cui manus imponitur, admonere volunt, quod is sit sub favore & protectione DEI & ab ipso DEO ipse benedicatur: Philipp. Camer. *Cent. II. Cap. XLVI. fol. 196. med.* Speidelius *Specul. Jurid. voce Manus impos.*

§. IV.

Ratio hujus haud longe quærenda, si repetitò intueamur *symbolicam* dexteræ manus significationem, qua virtutem denotat, cum ex primo eoque frequentiori motu eidem agilitas, dexteritas, robur, voto respondens eventus, & felicitas tribuatur. Quæ singula quemadmodum
fin.

singularia Dei dona reputamus, ita ex pietate eadem vicissim communicamus proximo. In primis sacerdos officii ratione per impositionem manus dextrae, acta quasi & re ipsa, omnia ista conferre creditur expetentibus, adprecando, communicando atque impertiendo divinum favorem, assistentiam, gratiam ac protectionem, tanquam Deus ipse praesto esset, atque nomine suo promissis adderet implementum.

§. V.

BENEDICTIO quidem de qua modo dictum, actus est generalis, laicis cum clericis communis, hanc enim a parentibus quoque expectant liberi morigeri: Ac sacramentorum administratio, clericis propria est expeditio, inque ea Dexterarum palmarium spectatur officium. Est autem sacramentum. Actio sacra solennis divinitus instituta, qua per externum aliquod materiale & visibile signum cum caelesti re unum, & juxta institutionem divinam tractatum, promissio gratiae de remissione peccatorum, quae isto signo vestita quasi est, offertur, & singulis, qui fide sacramentis utuntur, exhibetur applicatur, & obsignatur, vid. Ziegl. ad Lancell. Inst. jur. can. Lib. II. tit. 2. §. 2. Ipsam igitur sacramentum autorem habet Deum. Ritualia vero pertinent ad potestatem ecclesiasticam, quae penes Principem est: adeoque limites dicendorum haud supergressum me argues, Lector honoratissime, si de numero & ritu quaedam afferam.

§. VI.

Ritus nimirum ad affectiones & formam externam pertinent, atque in his manus dextera satis est negotiosa. Et primo quidem in sacro BAPTISMATE dupliciter adhibetur, partim juncta sinistrae, quando Sacerdos super baptizandum precaturus jubetur manus (plurali numero) imponere infantis capiti: *Hie lege der Priester seine Hände auf des Kindes Haupt und bete das Vater Unser / sammt den Pasten knieend / uti verba habent in Agendis seu Kirchen-Ordnung.*

Augusti Elector. Saxon. sub rubr. von der Tauffe/ quæ exstat in Corpor. Jur. Saxon. Tom. II fol. 10. Partim vero seorsim ac solitarie. quando ecclesiæ Minister baptizandum signo crucis signare jubetur, quod dextera fieri oportere, continent allegati a Gretsero. *tr. de Cruce. Tom. I Lib. IV. cap. 2.*

§. VII.

Sic enim Justinus, *quest. CIIIX. Dextera potius*, inquit *quam sinistra signum crucis exprimimus, cum alicui benedicimus, & exemplis comprobatur dicunt, quod Diabolus in benedictione sagarum noviter ad ipsum converfarum, illas etiam signaverit cruce, sed manu sinistra, de Le main gauche, ut ex actis annotat Martinus Delrio disquisit. Magic. ad Lib. V. append. Hildebrand. Ritual. orantium cap. IX. §. 17. quos laudat Illustr. Dom. Præses, tract. de venerabil. signo Crucis. Schedio I. n. 25. Distinctius etiam id probatur ex Ordin. Eccles. Sereniss. Ducum Saxo-Vinariens. Part. I. cap. XIII. pag. 145. Ubi baptizandum in manu reponi sinistra, eidemque aquam terna vice in tergo ac vertice inspergi, ac signum crucis notari volunt, id quod alia quam dextera fieri nequit, verbis: Darauff nehme der Tauffer das Kindlein in die lincke Hand und besprenge es über den Rücken/ oder auff den Haupt drey mahl und spreche N. Ich tauffe dich im Nahmen Gottes des Vaters/ des Sohnes/ und des Heil. Geistes † Amen. *Loc. cit. Sched. IV. S. 14.**

§. VIII.

In administratione porro SACRÆ COENÆ Sacerdotes nostrates in recitatione verborum institutionis, cum ad ea venerint, daß ist mein Leib/ elevant dexteram supra patinam hostias continentem: cumque deventum fuerit ad illa verba: daß ist der Kelch/ eandem manum supra calicem aliquantisper extensam tenent, nullo quidem neque præcepto divino suffulti, neque intentione ulla elementis novam speciem conferendi seu inferendi, quam ecclesia papalis, Transsubstantiationem dicit, sed attentionis solum excitandæ & sacræ meditationis adjuvandæ gratia, quem-

admodum officium atque effectum manuum supra diximus esse tacitam loquelam, eamque fermocinantibus oppido auxiliari.

§. IX.

Priusquam autem ad sanctum hoc Sacramentum percipiendum admittamur, DEO, per peccatorum confessionem & annunciatam eorundem remissionem conciliari opus est. Licet vero actus hic pro sacramento in sensu proprio haberi nequeat, Sacerdotem tamen, dum eundem peragit, capiti confitentis imponere dextram novimus, ut hunc in sua fide confirmet, & benedictionem actu quasi annunciet: Latius hac de re agunt Theologi nostrates, e quibus laudamus Casp. Brochmand. *Systemat. Theolog.* Tom. II. Loc. XXIII, Cap. II. qv. VI. fol. 123.

§. X.

Numerum Sacramentorum quod concernit, ecclesia nostra non nisi duo agnoscit, freta auctoritate Salvatoris nostri & S. Scripturæ, præter Baptismum & Eucharistiam plura haud commemorantis, quamquam Romanenses septem fuerint commenti, juxta versum:

Abluo. Firmo. Cibo. Piger, Uxor. Ordinatio. Ungio.

Hæc sunt ecclesie septem sacramenta vocata.

cum hoc tamen discrimine, quod quædam eorum characterem imprimant indelebilem, ob quam etiam causam irreiterabilia habeantur, tria videlicet illa, Baptismus, Confirmatio, & Ordo; quædam vero talem non conferant characterem indelebilem, & propterea reiterari queant, quod de quid sentiant Theologi nostrates, apud præallegatum Dn. Brochmandum loco de Baptismo cap. VI. Qu. III. fol. 428. legere licet. Addatur Excell. Dominus Adrian. Beierus in *Magistro opific. cap. XI. §. 3. & 4.* nec non Ziegl. ad *Lancell. Lib. II. Tit. 2. §. 4. Not. pag. 304.*

§. XI.

Ne vero nimis divagemur, de ORDINE, tanquam magis ad rem præsentem pertinente, videbimus. Respicit hæc

hæc vox primario pluralitatem quandam rerum, & refer-
tur ad aliud, unius enim Ordo esse nequit. Deinde fe-
riem denotat atque gradum: tum quoque vitæ genus, in
quo quis est constitutus, & denique functionem seu offi-
cium, quod quis administrat. Hoc in loco per ordinem
nos intelligimus MINISTERIVM ECCLESIASTICVM,
seu munus illud ab ipso Deo institutum, in ecclesia huc
usque conservatum, ac legitima in locum decedentium
furrogatione, quæ Vocatione atque Ordinatione peragi-
tur, continuatum. Ordinatio autem ipsa nihil aliud est,
quam cæremonia seu ritus ecclesiasticus, qui precatione
atque MANVS IMPOSITIONE expeditur.

§. XII.

Ita enim ex Actis Apostolorum *cap. VI. vers. 6.* disci-
mus, septem illis diaconis, tunc temporis a cœtu fidelium
electis, impositas fuisse ab Apostolis manus. Paulus quo-
que licet a Deo immediate vocatus esset ad manus apo-
stolicum, manuum impositione sacro isti muneri inaugu-
rabatur ab Anania. *Act. IX. vers. 17.* Eundem porro mo-
dum ac ritum discipulo ac successori suo Timotheo com-
mendat Apostolus, *I Tim. IV. vers. 14.* jubens, ne negligat,
sed ut exsuscitet donum, quod in ipso erat, per prophetiam
& cum *Manuum impositione*: quod & repetitio inculcat *2.*
Tim. I. v. 6. Atque hinc ritus iste non immerito continua-
tus fuit ad moderna usque tempora, & in nostra quoque
ecclesia post purgationem retentus, non tanquam pars
quædam ordinationis necessaria, sed ex libertate christia-
na. Confer Ziegl. *ad Lancell. Lib. I. Tit. XIV. vers. Congrega-
tus igitur.*

§. XIII.

Allegare libet eam in rem potentissimi Electoris Sa-
xonici Constitutionem von Berufung und Annehmung der
Kirchen-Diener/ sub rubrica: Gemeine Form und Weise/auf
welche ein neuer Kirchen-Diener ordiniret, und durch den Su-
perintendenten/ seiner ihm anvertrauten Kirche commendiret

und investiret werden soll. in Nov. Corpor. Jur. Saxon. Vol. II. Tit. von Kirchen- und Consistorial-Sachen fol. 60. ubi exsertim ad libertatem christianam provocatur: verb. und wie nach Christl. Freyheit gebräuchlich seine Rechte Hand dem neuen Pfarrer oder Diacono auf sein bloß Haupt zu legen.

§. XIV.

Neque tamen manuum hæc impositio elementum externum, adeoque alteram sacramentorum partem constituit, nec ea propter Ordinationem inter sacramenta erit referenda, prout contendunt Pontificii: Tum quod gratia justificans ea neququam conferatur, quæ tamen potissima virtus est sacramenti. *Matth. VII. v. 22. Job. VI. v. 70.* Tum quod manuum impositio non sit de essentia Ordinationis, nec in Ministrorum sacrorum ordinatione semper fuerit adhibita: Apostoli namque muneri Apostolico a Christo per manuum impositionem haud quaquam sunt inaugurati, ut videre est *Matth. X. v. 1. Marc. III. v. 17. seqq. Luc. IX. v. 1. seqq.*

§. XV.

Christus sane post resurrectionem suam non impositione manuum, sed insufflatione adhibita commendavit apostolis universam evangelii prædicationem *Job. XX. v. 22.* Quin & Matthias in locum proditoris Judæ surrogatus, sine manuum impositione muneri apostolico admotus fuit; Paulus etiam & Barrabas constituerunt Presbyteros, non per *χειροθεσίαν*, sed per *χειροτονίαν*, *Act. XIV. v. 22. χειροτονία* namque est suffragorum rogatio & latio *II. Cor. IX. v. 10. 19.* & *χειροτονέιν*, est eligere, constituere suffragiis, creare, consentire, pedibus in alicujus sententiam ire, porrigere manum, unde *χειροτονία* idem quod plebiscitum, suffragium, a manuum porrectione dictum.

§. XVI.

Recepta igitur est impositio manuum in sacerdotum ordinatione ex mera, ut dictum, libertate, atque in Sere- nissimorum quoque Saxonæ Ducum ecclesiis observari
jus-

jussa, ceu patet ex *Constit. Eccles. Coburg de A. C. MDCXXVI. Lib. II. cap. III. fol. 146. nec non Viniensis. Constit. Eccles. d. An. MDCLXIV. in qua Lib. II. cap. III. von der Ordination pag. 298.* hæc verborum præscribitur formula. Und thun Euch hiermit zu solchen euren Amte / nach uhralten Christi. Apostolischen Brauche der Kirchen / durch Auflegung der Hand und ernstes Gebeth *ordinare* / & postea

Hier lege der *Superintendens* dem *Ordinato* die Hände auf / im Nahmen / Gottes des Vaters / und des Sohns / und des Heil. Geistes.

Ad Diaconos: Imponite manus!

Zumittelst ist es ganz still / biß die *Diaconi* ordentlich nacheinander die Hände aufgelegt haben. Monitum tamen *Apostoli: I. Tim. V. v. 22. quando scribit: Manus ne cito cui imposito, ne communices alienis peccatis: ita circa ordinationem attenditur, ut examen & probatio illam antecedant.*

§. XVII.

Matrimonium equidem cum *Pontificiis* non facimus sacramentum, per ea quæ habet *Brochmand. Cap. VI. dub. VI. Ziegl. ad Lancellott. Lib. II. Tit. II §. 2. Not. pag. m. 301. Carpz. Jprud. Constit. Lib. II. def. 4.* Non tamen inconveniens erit, huic sectioni istud inserere, postquam benedictione sacerdotali perficitur, atque in nostris etiam ecclesiis causis accensetur ecclesiasticis, vel saltem ad mixtas refertur. *Theodor. Reinking. de Regimin. Secul. & Ecclesiast. Lib. III. Class. I. num. 23. Carpz. d. Lib. II. def. CCXXIII. num. 4.* Sunt autem & in illo sua manibus jura, dextræque præcipuus usus: *Sponsalia* quippe dexterarum junctio celebrantur, quod & in veteri ecclesia jam fuit usitatum. Testis est *Tertullianus Lib. de Veland. Virgin. cap. XI. pag. 197.* & eleganter id confirmat *Georgius Ambionates in observat. ad Tertull. locum.*

§. XVIII.

Sicut enim veteres, rerum possessiones injecta manu sumebant, unde & *Mancipia* dicta, quod manu caperentur;

cur; sic mutua corporum traditio manuum innexione transfigebatur. Hinc Dido sponsalia sua referens apud Virgil. IV. *Aeneid.*

Nec te noster Amor, nec te data dextera quondam

Nec moritura tenet crudeli funere Dido.

Similimodo Tertullianus de Rebecca mox nuptura: *Non sustinuit dextra colloctationem.* Adde Baronium T. I. *Annal. ad A. DCLXV. num. 47.* Pertinet huc etiam Gregorii Nazianzeni sub Valente & Theodosio Imperatoribus celebris Ecclesiae Patris locus *Epist. LVII.* cum enim ab Anytio ad Nuptias filiae ejus invitatus esset, ob adversam autem valetudinem se excusasset, hæc addit: *Nam & ego & animo, & voluntate adsum, simulque gestum celebros, juveniles Dextras inter se jungo atque utrasque do manus.*

§. XIX.

Hujus quoque dextræ usus in Matrimonialibus in numismatibus antiquis depingitur, ex quibus inter alia celeberrimus Adolphus Occo in *eruditissimo opere Numismatum Imp. Roman. pag. 167.* nummum aureum Hadriani Imperatoris exhibet, cujus altera pars figuram representat Imperatoris dexteram jungentis Augustæ, intermedia aram cum sacrificio, hac addita inscriptione CONIVGIVM AVG. Refert quoque clarissimus Pignorius *Symbol. Epistol. 9.* vidisse se in veteri monumento virum & uxorem Furfanium Nigrum & Furfaniam Floram, auspice Hymenæo dextras jungentes: & *Virgil. VIII. Aeneid. v. 136.* ita canit

dum mihi mens juvenili ardebat amore

Compellare virum & dextra conjungere dextram.

§. XX.

Neque tamen de matrimonii Substantia hæc est dextrarum commixtio, ita ut si forsitan illa non accesserit, sponsalia non videantur valida. Fides nimirum & consensus est, quæ justas faciunt nuptias, quando aliquis non stringit manum, corde tamen & ore consentit ducere, & mutuo se concedunt unus alii, & mutuo se suscipiunt, prout

loquitur Augustinus *cap. 1. X. de Spons. duor. Add. Glossa, & Gonzalez. ad d. Cap. 1.*

§. XXI.

Istud tamen ad naturam secundum ritus receptos refertur, quod in ecclesia copulandorum dextras jungat sacerdos, id enim beatus Lutherus præscribit: Hier lasse er die Trauringe ein ander geben / und füge ihre beyde rechte Hände zusammen / und spreche; Was Göt zusammen fügen / soll kein Mensch scheiden: Corp. Jur. Saxon. Vol. II. fol. m. 16. med. Desponsatio quoque regulariter fit ad manum dextram. Unde evenit, ut matrimonium ad sinistram manum contractum non habeat effectum matrimonii, qualis desponsatio usu venire solet, in matrimoniis personarum Illustrium cum inæqualibus contractis, ut nimirum sponsus sponsæ ignobiliori sinistram loco dextræ porrigat.

§. XXII.

Vocatur tale matrimonium a feudistis *Matrimonium ad Morganaticam* Vermählung zur linken Hand / vel etiam lege Salica contractum, & moribus nostris data coram ministro ecclesiæ SINISTRA manu, tanquam Symbolo effectus peculiaris, perficitur. Estque illud nihil aliud quam matrimonium inter nobiles & magnates cum plebeja seu vilioris conditionis muliere, ea lege contractum, ut liberi secundi matrimonii, cum liberis prioris matrimonii patri non succedant, sed una cum matre donatione morganatica sint contenti. *Struvius Syntagm. Feud. cap. 9. aphor. 5. Kitzel Synops. matr. cap. 9. pr. Plura de hoc matrimonio, vid. apud Gerhard. Loc. de Conjug. cap. 10. señ. 1. num. 555. Mylerum ab Ehrenbach 1 Gamolog. Princip. Cap. 6. Linckium in disput. de Lege Salica Altorfi habita & feudistas ad. text.*

2 feud. 29.

SECTIO

SECTIO IV.
DE JURE MANVS DEXTRÆ IN CAU-
SIS SECVLARIBVS IISQVE
PVBLICIS.

§. I.

Pertinebant hæc ac caussas ecclesiasticas: Conver-
timus nos jam ad Seculares, & à Sacerdotibus ad
MAGISTRATVS: ubi pariter DEXTERÆ ob-
servamus jura tam *activa* quàm *passiva*: Officium
quoque quod præstat illa, nec non prerogati-
vam, quæ illi debetur. Inter Magistratus supremum lo-
cum occupat Princeps, cui quandoque fastigium hoc con-
natum est, aliquando per electionem confertur, atque
tunc, quoniam status ejus privatus in publicum commu-
tatur, certæ ceremoniæ adhiberi solent, quæ pro cujusvis
Gentis aut universitatis moribus, vel Legibus, variant;
Vocamus istum actum uno verbo INAUGVRATIONEM,
cujus partem non minimam Dextera perficit sacerdotalis,
idque juxta antiquum etiam morem. Inaugurandis nam-
que Regibus dexteram imponi ab Auguribus fuisse soli-
tum, Livius commemorat *Lib. 1. Cap. XIIII.*

§. II.

Idem hodiernum servatur in Sacro Romano Imperio,
cujus recentissimum exemplum præbet JOSEPHVS REX
ROMANORVM electus atque unctus, apud *Mattheum*
in Theatro Historico contin. Monarch. 4. pag. 51. his verbis: Nach
den Worten des Apostels: Jedermann sey unterthan der Ob-
rigkeit &c. die Antwort wahr! Fiat! Fiat! Fiat! Worauf
Chur-Mayns den Segen über dem König sprach: Nach die-
sen wurde der König durch den Brandenburgischen Gesandten
und Königlichen Cammer-Diener zu der Salbung entfleynet.
Chur

SECTIO

Chur-Maynß nahm das Heil. Oehl und salbete den König erstlich das Haupt / nachgehends zwischen den Schultern und endlich die Brust und den rechten Arm / worbey er diese Worte gebraucher *Ungo te in Regem, in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti* : & paulo post Hierauf gab Chur-Maynß auch dem König den Scepter / in die rechte und den Reichs-Äpfel in die lincke Hand / mit diesen Worten / *Accipe Virgam Virtutis &c. c.*

§. III.

Enim vero nec otiosam ipsius imperatoris, repereris manum, qua tuetur bonos, admonet titubantes, corrigit errantes: qua iustitiam exercet, pacem tuetur, Imperium conservat: in cujus signum sceptrum gerit atque crucem. Nimirum uti ab Imperatoribus Occidentis, Aureum pomum cum cruce, ita ab Orientis, Imperatoribus Græcis, sola crux pro insigni dignitatis fuit assumpta; quod testatur Joh. Curopalates apud Linneum *de Jure Publ. Lib. II. Cap. IV. num. 39* & Gretserus *de Cruce Lib. II cap. LV. Verbis: Ex reliquis gestaminibus gestat Imperator quodcumque voluerit, Crucem autem semper DEXTERA gestat. Et DEXTERA quidem manu tenet Crucem, sicut solenne est, teneri ab Imperatore, quoties fert & Stemma.* Hujus ritus originem à Constantino Magno petere licet, qui, conspecto in aëre crucis victricis signo, debellatoque Maxentio, statuam in medio urbis Romæ erigi fecit, manu hoc salutare signum tenentem, de quo Camerar. *hor. subcessiv. Cent. III. cap. LXXIV. illustr. Dominus Præf. de Cruce, Sched. I. & VII. §. 3.*

§. IV.

Gestatio porro hæc crucis in signum juris diœcesani assumpta, sic, ut non episcopi modo per singulas Episcopatus sui Diœceses anteferri illam sibi curent, verum ipse Papa; Apostolicæ Potestatis insigne, crucem nimirum rectoro super impositam baculo, quem dextera tenet manu, constituerit, quo de pluribus prælaudatus Dnus. Præses. *d. iv. Sched. IV. §. 2.*

D

§. V.

§. V.

Nos ad jura dexterae dicite pergimus, quae sunt primo AVTORITAS, inde Imperium & MAIESTAS, quam post Deum Principibus deberi constat. Dextera manus metaphorica translatione saepe eximiam notat potestatem, & quandoque regiae Majestatis signum est, ut in *L. 2. §. 1. ff. de O. Jur.* ubi Iustus ait, quod primum omnia manu a Regibus gubernata fuerint: tanquam in defectu legum, facta Regum pro legibus valuerint: Non tamen irrationabilia, sed quae rationi conformia. Plane ut Justinianus in §. 6. *Inst. de Just. & Jur.* quod principi placuit Legis habere vigorem, scribit idem nec ab simili sensu: in *L. fin. Cod. de Emancipat. Patriam quoque manum appellat.* Sic & Lucanus de *Caesare Lib. 1.*

Composuit Vultum, DEXTRA QVE silentia jussit
Quo faciunt & versus Statii *Lib. 1. Silvar.*

Dextra vetat pugnam Levam Tritoniae virgo
non gravat

In dextera igitur magnam Viro inesse auctoritatem majestatemque, ex hoc notat Camerarius *Hor. Subcess. Cent. 1. cap. XXXV. pag. 164.* quoniam tumultuantem multitudinem dextera compescimus. PACEM quoque manu dextera exporrecta nos afferre significamus, *vid. Alex. ab Alexand. Genial. dier. Lib. II. cap. XIX. cum notis Tiraguelli fol. m. 212.* prout allegat Speidel *Speculo Notab. fol. m. 563. sub. fin.* Sic Marius, cum in Romanos maxima clade saeviret, quos servare voluit, dextera porrecta, aut salute data; incolumes fecit. Plutarchus, *in vita ejus.*

§. VI.

Alterum est DIGNITAS ac prerogativa praefinita: Dum eum, cui honorem volumus delatum, a dexteris collocamus, ubi duplex occurrit quaestio. (I.) Quid dicitur a Dexteris? Quid a sinistris: unde istud cognoscatur ac dijudicetur? Vtrum ex typo an antitypo? Si enim in aqua te, aut in speculo intuearis, dextrum latus tuum

con-

conspicies ibi in sinistra parte : Exemplum de Venetis adducit, Veronius in suo tract. de Imp. eligendo in verbis *Ratione dignitatis* apud Barth. Cassanæum *Catalog. glor. mundi Part. 1. consider. XI. fol. 7. b. circa finem* qui in Sigillis leonem ponant in parte dextra, & Ducem in parte sinistra ; habentes respectum ad contrarium : Inspicientibus enim nobis sigillum, leo stet a sinistra ; Dux a Dextra : intuemur autem res non a tergo, sed a facie : Facies ergo nostra leonem oppositum inveniatur ad sinistram nostram : sed erroneum hoc Cassanæo videtur iudicium. Quilibet abundet suo sensu !

§. VII.

Pariter circa Locationem a dextris, utrum Locus ille sit honoratior disquirendum. Diversos gentium invenimus mores, de Cyro Xenophon in sua pædia, *Lib. IIX.* scribit, *Singulari cum prudentia viros adhibitos convivæ, quo honoratius exciperentur, in SINISTRA Locare solitum, eamque, velut cordi affinem, digniorem dixisse.* Paulo obscurior est illa, de latere sinistro insidiis exposito, ratio apud Brissonium *de Regno Persarum Lib. I. pag. 37.* quem laudat Limneus *Jur. Publ. Tom. I. Lib. IV. Cap. IX. num. 92.* Nisi in eo ponit honorem, quod hospites fecerit Cyrus custodes debilitatis suæ. Qua tamen ratione hodie apud plerasque Orientis gentes, sive in incessu, sive in confessu honoratorem illum locum existimari pergit : addas Jacob. Gothofred. *Diatriba de Jure præcedentiæ Part. II. num. 2. Lit. E. p. m. 156.*

§. VIII.

Apud Turcas plane hodie dignior habetur locus sinister, nisi quid aliud obstat : Cujus rationem duplicem a scriptoribus afferri, observo : Theologicam unam ; Politicam alteram. Ominosum est, quod *Budervez fol. 51. horologii* tradit Dicere Mahometem, omnes Alcorano obtemperantes, Deo charissimos esse ; & in ultimo Dei iudicio a sinistris collocatum iri : eo quod apud Deum finistrum latus in honore sit majori, ut refert Speidelius, in

Speculo suo notabilium Lit. M. verbo Mahomet. §. memorabile etiam est fol. 825. Nos Christiani qui aliud ex Verbo Divino edocti, prærogativam hanc Turcis invidendi, causam habemus nullam, Apposita magis est illa, quam Angerius Busbequius in Itinerario Constantinopol. Epist. 1. pag. 24. eos refert ponere in securitate gladii quem liberum habet is, qui nobis sit à Sinistra; cum contra is nostrum in suo habeat arbitrio, quam tamen facetam dicit Joh. Limnæus d. l. & ad securitatem illorum aptam, qui cum incognitis, aut parum fidei gradiuntur amicis: Ironice dicta; asumo ego, quia committimus nos illius fidei cui sinistrum damus locum: Aliter sentire Europæos scribit Tabor, Armamentar. cap. III. §. 1. p. m. 181.

§. IX.

Quod vero Johannes Goropius Becanus in *Hermabene*, ceteris gentibus ROMANOS eatenus annumerat id Lipsius *Lib. II. Elector. Cap. II. p. 3.* dispungit. Jacobus autem Gothofredus *Ditaribâ de Jure Præcedentia Part. II. n. 3. p. 157.* tribus exceptis casibus, concedit 1.) ubi nullum penitus ædificium utrinque esset proximum, 2.) ubi ad Dexteram aliquod proximum esset: 3.) ubi utrinque: Alioquin sinistra hic honos fuerit, si quid proximum esset: Vt ut sit, diversum nos & prærogativam dextræ deducemus:

1.) Ex sacris literis, ubi Dextera est locus dignitatis & honoris: Dixit Dominus Domino meo, sede à Dexteris meis. *Psalm. CX. vers. 1* quod de Salvatore explicatur. *Actor. II. vers. 33. & VII. vers. 55. Rom. IIX. vers. 34. Ephes. I. vers. 20. Coloss. III. vers. 1. Petri III. vers. 22. Ebr. I. vers. 3. IIX. vers. 1. X. vers. 12. XII. vers. 2.* Idemque de se interpretatur ipse *Matth. XXII. vers. 44. & Marc. XII. vers. 36. & Lucæ XX. vers. 42.*

§. X.

In universum autem Dexteram Dei dignitatis felicitisque locum in sacris denotare, observat Camerarius *hor. Subcess. Cent. 1. Cap. XXXV. in fin. & Cent. II. Cap. XLVI. Quemadmodum Sinistra infelicitatis, miseræ & æternæ damnationis*

nis nota est Matth. XXV. vers. 33. seq. d. i. stram attigisse omniosum censebatur quondam *Cæl. Rhodigin. Lib. XV. cap. XII. col. 806. G.* Atque ideo filium primogenitum Regis, semper à dexteris Regis federe debere, infert Tiraquell. de primogenitura *Prefat. num. 13. seqq.* adde Casianum. *Catal. Glor. Mund. part. V. confid. XLI. fol. m. 426* juncta *part. 1. conf. XI. fol. 8.* & quos uterque allegat plures.

§. XI

Accedit ergo (II.) Communis tam universarum gentium quam singulorum usus. Ita Glossa in *Can. Quam periculo, sum 8. VII. qv. 1.* verbo Primatus, ubi de Esavo primogenituram vendente agitur: illo jam tempore jus sedendi ad dextram usitatum fuisse, statuere videtur, quando inquit. Jus ergo primogenituræ, ut dicunt, est dignitas talis, qua primogeniti præ aliis in festis sacrificia ferebant & quod sedebant ad DEXTERAM PATRIS & quod cibos duplicatos recipiebant. Innocentius Papa III. Sane ob id quod Imperator Constantinopolitanus Patriarcham illius sedis ad sinistram collocare solebat, non protestatur quidem, murmurat tamen, in *cap. Sollicitæ 6. de Majoritat. & obediens.* pro possess. tuenda. Idem locus Regiæ tribuitur uxori, juxta *Psal. XLV. vers. 10.* Adstitit Regina à Dextris tuis in vestitu deaurato, quam & Regiæ matri tribuebat Salomon *3. Reg. II. vers. 19.* Nec non regiis agnatis, aut certe ministris primariis, quod filii suis uxor Zebedei apud Salvatorem expetebat *Matth. XX. vers. 21. Marc. X. vers. 37.*

§. XXI.

Accedit (III.) praxis atque quotidiana consuetudo, cum ipsorum Principum, tum eorum, qui ab iis legati veniunt, super dextræ prærogativa certamina, non raro sanguinolenta; regulariter tamen bonorum consiliorum turbativa. Distributio illa dextræ atque sinistræ in nostro quoque Imperio Romano-Germanico servatur, ac nominatim per Auream Bullam ita inter Ecclesiasticos ac seculares Electores sessio ad latera Imperatoris divisa; ut uni-

versi quidem anteeant status ac Principes ceteros *Tit. VI.*
 Wie die Churfürsten gegen andern Fürsten verglichen werden.
 Invicem autem Ecclesiastici sedent Imperatori propiores;
 ad dexteram quidem ille, in cujus diœcesi seu provincia
 Comitata vel actus alii celebrantur Arumæus ad *A.B. discurs.*
 3. num. 2. ad sinistram alter, tertius ex opposito. Ex se-
 cularibus autem Rex Bohemiæ & Palatinus ad dexteram,
 Saxo & Brandenburgicus ad Sinistram locantur *Tit. IV.*

§. XIII.

In Pompis autem solennibus cum officia Imperii he-
 reditaria exercent, Elector Saxonix Imperialem ensẽ
 præferens, Imperatorem sine medio præcedit, a Dextris
 Palatinus Globum, a Sinistra Brandenburgicus sceptrum
 defert: *Tit. XXII.* Neque de eo unquam disceptatum fuit,
 nisi quod introducto per instrumentum Pacis Osnabr.
 octavo Electore eidem quoque locus ad signandus esset:
 Atque ejus rei causa, singulare conclusum est Imperii pla-
 citum, quali ratione impofterum, quocunque id fiat casu,
 incedendum, cujus tenorem ex Floro Europæo refert,
 Crusius de *Præcedentiâ*, Lib. IV. Cap. III. pag. 606. Ecclesiasti-
 corum vero factum atque hac de re altercationes frequen-
 tiores sæpe uti diximus sanguinolentas notant Historici.
 Ita Solennitatem illam connubialem quam Henricus VII.
 Imperator in favorem filii sui Spiræ instituerat, conten-
 tione, quæ longo inde tempore inter Moguntinum atque
 Coloniensem Electores gliscebatur, sedibus & quæcunque
 necessaria erant jam paratis, interturbatam refert Cuspi-
 nianus in *Henrico VII.* fol. 363. dum quilibet Dexteram Impe-
 ratoris occupare contenderet de quo etiam agit Albertus
 Argentinenfis *Tom. II. Script. Rer. German. histori.* p. 116.

§. XIV.

Similis contentionis Exemplum, quod sub Alberto
 Imperatore Norimbergæ contigit existat apud Aventinum
Lib. VII. Annal. Bajorum fol. 588. de quo & videri potest Du-
 bravius *historia Bohemica Lib. XXI. pag. 212.* Tertia conteno-
 tio

Sect. IV. De jure Manus Dextra in caus. Secular. usq. Publ. 31

tio inter Electorem Coloniensem fuit & quod mireris, Abbatem Fuldensem, atque ea quidem acerrima de sessione ad Sinistram Imperatoris Henrici III. ubi post verba deventum est ad verbera, ita ut tota Ecclesia cruore repletur uti testatur Naucerus *volum. II. gener. 36. fol. m. 764.* Et Spangenberg. *in Chron. Mansfeld. cap. 223.* quanquam Christophorus Andr. Crusius *tr. de Præmin. Lib. IV. Cap. II. num. 18. pag. m. 584.* cum Moguntino Fuldensi controversiam fuisse velit. Aliam quæ de hac sessione tempore Frederici Imper. orta fuit, contentionem describit Crantzius *Lib. VI. Saxonia cap. 46.* Cum sederet, inquit, Imperator cum virisque ordinis Principibus a Dextris habens Moguntinum, a Sinistris Coloniensem, Abbas Fuldensis turbavit cœtum tam celeberrimum sibi deposcens a Sinistro Imperatoris latere, quod Coloniensis tenebat, unde ingens ortus tumultus, De quo etiam agunt Crusius *Lib. XI. p. II. Cap. XIV.* Joh. Wolff. *Lect. memorab. Cent. XV. fol. m. 973.* Münster. *Lib. III. Cosmograph. cap. LXXIX.* & Nicol. Serar. *rer. Mogunt. Lib. V. in Archiep. XXII pag. 742.* Aliam ab exteris gentibus petitam Historiam præbet contentio quæ inter Cantuariensem atque Eboracensem Angliæ Archiepiscopos, ob sessionem ad dextram Legati Pontificis orta fuit, refert ex Guilielmi Neubrigensis *Rerum Anglica Lib. V. Cap. X.* Zieglerus *de Episcopis eorumque jure Lib. II. Cap. XI. §. 8.* & Illustr. Dominus Præses *tr. de venerab. sign. Cruc. Sched. IV. n. 4.*

§. XV.

Hæc de Dominis ipsis: nec minus Legatis dum Principum suorum Personam tuentur de eorundem jure quidpiam remittere licet ita ut ii quoque dextera prærogativam conservare teneantur, idque observari videmus a duorum summorum Imperatorum Romani atque Turcici Legatis, qui cum sibi invicem obviam facti porrectis DEXTRIS, se invicem in gyrum circum agunt, quo sive ad dextram locus, qui apud nos honoratior, sive ad sinistram, qui apud Turcas in pretio est, prævaleat, utrosque utrumque

que feriat latus de quo vid. Gastel. *de statu. Publ. Europa*
cap. II. n. 10. pag. 37. Burgoldensis part. I. discurs. I. Lib. VIII.
num. 7.

§. XVI.

Atque ex tali altercatione & contradictione non raro impediuntur negotia quantumvis gravissima. Hujus Exemplum adlegat Tabor *in Armament. cap. III. in pr. p. m. 181.* dum hæc tradit den 17. Maji berichtet der von Paris nach Haag abgeordnete Ambassadeur M. de Bellieure er habe nicht zur Audienz gelangen oder das geringste negotiiren können/ allein darum/ weil bey denen Visiten so Ihm von denen Ständen geschehen sollen/ kein Theil den andern die rechte Handt zu haben gestatten wollen.

§. XVII.

Cum igitur ex adductis Dexteræ sua constet prærogativa præ sinistra, pro diversis tamen gentium institutis & locorum atque circumstantiarum diversitate alia quoque consideranda veniunt. Vnius quidem ac solius nulla est prærogativa. Duo autem ubi convenerint, distinguendum esse videtur inter confessum atque incessum: in confessu qui a Dextra sedet, digniorem dicitur habere locum, per ea quæ superius adducta fuere: neque obstat locus, quem ex Cyri historia supra recensuimus, cum ad specialem iste casum potius sit referendus, Et licet quidem sessio a sinistra pontificis inter honores habeatur non minimos, exinde tamen sinistram absolute digniorem esse non sequetur. Ita Hormisda Pontifex Aenodio Ticinensi Episcopo multa concessit privilegia, inter quæ etiam primum sessionis locum a Sinistra Pontificis inter Episcopos, idque ob recte & legitime gestam legationem ad Anastasium Imperatorem de quo Bernhardus Saccus *Lib. VIII. Ticinens. Histor.* Eademque ratione ab Anastasio Pontifice Berengarius Italix Rex pro Episcopo Papix urbis jus a Læva Pontificis assidendi obtinuit, teste Carolo Sigonio *Lib. VI. de Regno Italia.* Sed dignitas hæc Sinistræ, prærogativæ manus dextræ nihil quidpiam derogat.

§. XVIII.

§. XVIII.

Ita quoque non quidem ex merito, sed in odium quoque atque vindictam alterius Dexteram tanquam digniore locum assignatum reperimus. Id quod feminis Genuatibus olim obtigisse legitur, urbe a Carolo Vto, Imperatore capta Is enim supplicii in viros loco sanxit, ut feminæ viros præcedant virginesque cristas gestent & variegatis coloribus utantur, Viri è contrario pulli & atrati incederent DEXTERAM semper uxoribus relinquentes, ut tradit Ubertus Folietæ, *Lib. IV. Histor. Genu.* Vtrum autem alias feminis ex suo merito Dextra debeatur, & quo jure, apposite habetur in Tenzellii colloquiis mensuris Anno MDC LXXXIX. pag. 696. ubi Autor Collocutores sequentem in modum inducit: Ich möchte gern benachrichtiget seyn ob die alten Teutschen/ihre Weiber auch auf der Rechten Seiten gehen lassen wie heut zu Tage die grande modo mit sich bringen. Resp. Man muß in solchen Scribenten nachsuchen/ die honoratiore dextra loco geschrieben/antwortete Constantin: Das ist wohl unbonndthen antwortete Herr Leonhard, weil den Frauenzimmer schlechte Ehre daraus zumächset/wenn es anders wahr ist/ was D. Knüttel zu fragen schreibt/und der Thomas in im verwichenen April anführet: der Ehrl. Pater bringet vor/ Eva hätte aus Ehrgetz zu erst nach dem verbotenen Apffel gegriffen/ das sie zu erst eine Göttin wurde und über Adam gienger/ weil sie aber keine Göttlichkeit bey sich gefühlet/ dem Adam auch davon zu essen gegeben/ welches sie nicht würde gethan haben/ wenn sie empfunden hätte/ das die Schlange wahr geredet/ derohalben gläubet er/ das das Mannes. Volck igo das Frauenzimmer nicht aus Ehrerbietung/sondern zu ihrer Beschimpfung oben an gehen lassen/ ihnen dadurch gleichsam vorzurücken/ das sie im Paradies nach der Oberstelle getrachtet und schändlich wären betrogen worden.

§. XIX.

Quod si vero duobus TERTIVS superveniat, tum Medius locus communi ratione pro honoratiori habetur five

E

sedeant,

fedeant, sive deambulent uti tradit Gregor. Tholosanus. *Lib. VI. de Rep. Cap. X. n. 2.* & Barth. Chassanzus *Cathalog. Glor. mund. part. 1. consid. XIII.* allegans Sallustium in Jugurtha, quod Numidæ locum medium pro digniori habuerint. Et ideo ut dicit Barthol. Veronens. *Tr. de Imperatore Eligen. in verbu Ratione dignitatis, Dux Venetorum, stat in medio Sex consiliariorum.*

§. XX.

Regulariter ergo uti diximus, in plurimum concursu semper MEDIUS locus est dignior, quod observat & Thomas Morus in *descriptione Utopie Lib. II. Tit. de commerciis mutuis* ubi ait: *In Utopia medium mensæ summum locum esse, id quod servani & nostratium aliqui in mensis ovalibus, medium ubi planities seu latitudo est amplior, digniorem constituentes locum.* Apud Italos tamen honoratior habetur locus, qui muro vel parieti magis est propinquior, sive is a dextris, sive a sinistris existat. Consuetum id quoque Romanis, quibus medius locus semper pro honestissimo habebatur, uti de Claudio testatur Suetonius in *vita cap. XXIII. quod de majore negotio, acturus, in curia medius inter Consulum sellas Tribuniisio subsellio confederit, & Hadrianus teste Spartiano, servo inter duos Senatores ambulanti colaphum jussit impingi, quia locus iste dignior servum non decebat, ita & in accubitu dignissimus semper habebatur medius, proximus qui supra, tum qui infra recumberent Cicero IX. ad Famil. ep. alt. Horatius Lib. II. *serm. ult. v. 20.* Idem quoque in veteri Ecclesia a Christianis observatum fuisse novimus. Ita in Concilio Constantinopolitano VI. *Act. 1.* Legitur: *Imperator in concilio medius sed & in Concilio Nicæno: cap. pervenit XCIII. dist. & diaconus in medio Presbyterorum sedere non potest.* Quod etiam in Anglia, nec non Augustæ Vindelicorum observavit Josias Nolden in *Synoptica tractatione de statu Nobilium cap. X. num. 81. in fin.* Norimbergæ sane hodiernum non medium sed superiorem locum digniorem esse constat, ut vel ex eo satis pateat, loca tempora & circumstantias alias bene atten-*

attendendas esse adde Joh. Andr. Cruf. d. cr. Cap. IV. num.
29. seqq.

§. XXI.

Ad causas publicas pertinent omnino Confœderationes atque pacis Conclusiones, in quibus dextrarum junctio tanquam commune fidei symbolum locum habet. Quare & Romani in memoriam pacis conclusæ in nummis suis sæpius duas dextras conjunctas representabant. Sic & ad easdem causas Publicas inferenda quoque est Præstatio Homagii quod à subditis recipiunt Principes, ubi attollitur illorum Dextera cum votiva acclamatione VIVAT, quod in nuperrima Solennitate Homagiali Sandes Huldigung SERENISSIMO DUCI SAXO-ISENACENSI IOHANNI WILHELMO ab hujus urbis ac Provinciæ incolis celebrata observavimus, cujus occasione plura hic adducere possemus, sed tempori est parcendum, commodior tamen forsan sequenti sectione orietur occasio.

§. XXII.

Habet quoque Dextera usum atque Majestatem suam in Principum subscriptionibus, Principum enim mandata immunitates, privilegia, aliaque vim non sortiuntur nisi a Principe subscripta per L. 1. C. de Mandatis Principum quæ alias sacra adnotatio adpellari solet L. 2. C. de pet. bon. sublatis. Inde bene Andr. Gailius de Pace Publica Lib. I. c. V. inquit. Ad veritatem precum plurimum facit subscriptio summi Principis, cujusque Cancellarii, qui olim Quæstor Sacri Palatii dicebatur teste Cujacio ad L. fin. C. de pet. bon. sublatis. Is enim petitionibus subscribebat, his verbis, *ŒSTOR LEGI, quem morem adhuc hodie in aula summi Principis, puta Imperatoris observari videmus, nam Imperator primo precibus subscribit, postea ad confirmationem rescripti ejus Cancellarius sive quæstor Sacri Palatii his verbis VIDIT. N. quod antiquitatis veneratione observandum est.* Hæc autem subscriptio manu dextra fieri solet. Quare & Dextra Triumphalis absolutio dicitur L. 13. C. de Murilegylis & Gymnaciariis, XI. 7. & Triumphalis dextræ confirmatio L. 14. C. Th. de ammonis civi-

libus. Utrumque uti ex Verbis & ex Legum contextu paret, nihil aliud notat quam principis subscriptionem quam Eusebius alias *Lib. II. de vita Constantini* vocat *ἰεροσημασίωσιν ἑγγεγραφοσ ῥῆσ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς*.

§. XIII.

Id unum addimus interim de MANUMORTVA quam dicunt, per quam intelligitur, jus atque Perceptio quæ competit in piis locis ex hæreditatibus suorum hominum, vi cujus mortuo quidem patrefamil. Episcopus aut advocatus Ecclesiæ der *Stiffis. Vogt* juxta cum veste præcipua pecus optimum, sub titulo *Haubt Rechts Haupt Fall* mortua vero Matrefamil. lectum, aut aliam supellectilem ejus optimam sub nomine *Gewandt Fall* sibi vindicat, sin vero tale quid non reliquerit, manus quondam abscissa viro redditaque Episcopo traditur *Lehmann Chronico. Spirensi Lib. II. Cap. XXII. fol. 355. Speidelius Specul. notabil. verb. Hauptrecht fol. 576.* So hat man den Verstorbenen die rechte Hand abgehauen und den Herrn geliefert. Illo forsan prætextu quod fidei atque industriæ debitæ immemor subditus, Dominus autem vel manu vacua Jus suum tueri voluerit. Exinde etiam tales coloni hodie Gallis talliabiles vel manus mortuæ homines dicuntur. Alia vero ratione ecclesiæ & sacra corpora manus mortuæ dicuntur, quia ad præstationes publicas nihil quid piam conferunt. *Vid. Jacob Gotbofr. ad tit. C. Theod. de Episcop. & Cleric.*

SECTIO V.

DE CONTRACTIBUS.

§. I.

Nunc a causis publicis progredimur ad privatas, & civilem hominum conversationem, in qua non minorem dextræ manus reperimus usam, atque autoritatem, cum in simplici ac libero commercio, tum in contractibus, Præprimis hic

hic adnotamus militum quorundam artificium, nominatim Hydrophylacum seu aquariorum manus olim fuisse signatas: *signata* inquit Imperatores Arcadius & Honorius in L. 3. *Cod. de Fabricensib. XI. 9.* *Fabricensium brachii ad imitationem tyronum infligantur & de Hydrophilacibus Zeno Imperator in L. 10. Cod. de Aquaduct. X. 42.* *Singulis manibus eorum felici nomine pietatis nostra impresso singulari decernimus.*

§. II.

Quæ ipsa signatura dominii credo & additionis nota fuit. Fugam enim ac latitacionem pro causa allegant *Impp. d. L. 3. & L. 10. C. de aquaduct. ut hujusmodi adnotatione manifesti sint omnibus.* Binæ autem stigmatum erant species, prima, quæ ob crimen aliquod pœnæ causa, ut furi bus vel servis stigmatitis in urebatur de qua agit L. 17. *Cod. de Pœnia vel fugitivis.* Altera species non in pœnam, sed notitiæ atque indicii ergo imprimebatur, ut illi manifesti fiant omnibus L. 10. *C. de Aquaduct.* & si forsan fugitivi facti statim possint retrahi. Quibus notis & tyrones in militia notari soliti, de quo Vegetius *Lib. I. cap. VIII. non statim, inquit, punctis signorum scribendus tyro & Lib. II. c. V. ait Visturis in cute punctis milites scripti.* Manibus autem tales notas inprimi solitas docet Gregorius *Epist. II. ubi mentionem facit constitutionis Mauriti, dum ait, ne quis manu signatus ante exploratam militiam ad monasteria migret.* Dextram autem manum potissimum fuisse signatam credendum, quia illa præcipue in proparulo est.

§. III.

Neque tamen tumultuarie, uti vulgus solet, absque præviis, ad contrahendum cum aliis irruimus, sed primum est, ut innotescamus nobis invicem, ut salutemus, ac tum demum mutua nos fidei committamus. Dextera quondam signum pacis erat atque salutationis: *Camerar. hor. Subcessv. Cent. I. Cap. XXXV. fol. m. 163. seq.* Dextera se invicem antiqui venerabantur; Cujus rei causam Varro, Callimachus

chum secutus, esse ait, quod omnis Veterum Autoritas, dexteræ manus virtute constaret, *Propterea inquit Majorum hæc fuit saluatio, ut hæc potissimum corporis parte se venerarentur* Cœl. Rhodigin, *Lib. IV. Cap. III. col. 172. D.* unde & Germanis hodiernum ea remansit consuetudo, ut se mutuo salutantes atque excipientes dextram porrigant. Dextra Hospitii Symbolum apud veteris Germaniæ populus, Lingones præcipue, fuit servatum, ita ut dextræ effigies hospitii Symbolum notaret & incolumitatis tesseram *Tacit. I. Histor. c. LIV.* *Miserat, inquit, Civitas Lingonum vetere instituto Legionibus DEXTRAS HOSPITII insigne, sed & aliis Gentibus id moris fuisse.* Virgil. III. *Æneid. V. 83.* innuit, dum canit
Jungimus Hospitii dextras & tecta subimus.

§. IV.

His ita præmissis magis combinantur animi, familiaris oritur conversatio, crescit fiducia, & faustus paratur ad mutua commercia ingressus: Progredimur in iisdem, eo quidem ordine, ut primo res aliqua arrideat, placeant actiones, an dimittere illam, locare operas velit percunctamur, annuit ille, convenimus inter nos, interponitur consensus, mox & fides, cujus iidem ab antiquissimis temporibus signum externum est manuum conjunctio, Dexterarum facta complosione, *Wenn man einander die Hand eingeschlagen/ uti fidem antiquitus sponderi solitum refert Cœl. Rhodig, Lib. IV. cap. III. colum. 172. D.* Speidel. *in speculo notabil. Lit. D.* Dexteram enim in fidei symbolum porrigi etiam Livius *I. C. XXI.* notat, & adhuc dum in usu est, ut in signum factæ obligationis, apud nos plerumque datio dexteræ intervenire soleat, Schneidewin. *ad Rubr. Inst. de V. O.* Neque vero sponte retrahunt, sed tertius discindit daß ein Drittmann aus oder durch schlagen muß/ non tam ut Arbitrator aut testis, sed ut diremtor, tanquam sponte nostra non nisi impleto promisso, minime recessuri sumus, so viel an uns ist/ Nisi quis doceat interesse suum, & jura meliora.

§. V.

§. V.

Atque hujus quoque rei vestigium reperimus in jure canonico. *c. 1. de spons. duor.* Et licet quidem Matrimonium non sit contractus, per eundem tamen introducitur, seu intervenit Matrimonio contractus, ut Domini translatio in Mutuo, quod tamen haud est alienatio, aut Domini translatio. Itaque per Notarios plerumque hæc verba instrumentis inseri solent, und haben es beyde Contrahenten einander mit Handgebender Treue versprochen und zugesaget Gyland. *Lib. I. Decis. XII. n. 12. fol. 173. pr.* Inde quaeri solet, utrum manuum porrectio atque complicatura sit de substantia contractus? ita quidem ut quamdiu ista non fuerit peracta, neque contractus, sit perfectus, neque obligationem inducat, Consensus plane ac fides, quam testantur manus complicatae, de substantia sunt contractus, non tamen manuum junctura, perinde ut iris non est pluvia, sed illius solum indicium, Manus conjunctae animos retro conjunctos innuunt, consensum neutiquam producant. Licebit ergo inferre, nondum consenserunt, ergo nec dederunt manus, Invertere autem, ac dicere manus non dederunt ergo nec consenserunt, minime licebit, vid. Schultz. *Synops. Inst. de V. O. sub lit. A.*

§. VI.

Sed qui sanctius se aliis, aliosque sibi devincire cupiunt, Juramenti actum insuper addunt, qui certis formulis absolvitur atque solennitatibus, de illis jam nobis non est dicendi locus. Hæc vero partim sunt externa, ut adpositio crucis, accensio candela aut similes, partim a persona pendent jurantis, qualis est manus erectio. Manus ut commune, & corporis partibus omnibus proficuum membrum a Legum latoribus juramenti præstationi destinata est, ait Camillus Borellus de Magistratum Editis *Lib. 1. cap. XIV. num. 33. ad 54.* ubi novem ejus rei adducit rationes, plerasque a situ ac habitudine manus ad membra cætera desumptas.

§. VII.

S. VII.

Primam ex eo sumit, quod sicut Syndicus universitatis nomine, cujus representet personam, agat, sic manus tanquam commune membrum jurans, pro universo corpore in commune spondere dicatur. Secundam facit, quod uti manus instrumentum fit soli homini proprie competens, ita & manu tanquam membro homini convenientissimo usitatori ac magis accommodo, juramenta recte prestentur. Vana enim ac ridicula est questio illa, an quoque pede prestari possit juramentum, de qua Marcus Mantua in *trakt. de Major. XIV. annorum efficaciter obligando fol. m. 19. vers. Tertio queritur*, pedes enim ad id creatæ, ut terram premant, non ut eleventur. Tertiam a sensu desumit in manu magis radicato, seque ibidem exferente. Sed nullum exinde video consequentiam, nisi hoc forsan velit, Manus oculatas esse, credere quod vident, seu quæ ore promissa ab implemento manuum pendere. Quartam ait quod manus organum organorum totius humani corporis esse dicatur secundum Aristotelem. *Lib. III. de Anima text. 38. Galenus de Usu part. Lib. I. Cap. II. & Cap. IV.* Quintam rationem ex eo sumit, quod manus cordi dicatur esse propinquior. Sexta coincidit fere cum tertia, sumpta a Tactu, sensu certiori atque constantiori, qui se per omnes corporis partes diffundat. Septimo loco dicit, quod sicut manibus omnia faciat homo, nihil quoque mirum esse, si pro servandis promissis jusjurandum manibus præstet. Octavo dicit, jusjurandum voluntatis esse, manuum autem actiones ipsas etiam voluntarias ac manifestas, id circo sicuti promissiones voluntariæ ac manifestæ sint, ita quoque juramento manibus elatis præstito, recte firmentur. Tandem ait, manus ad communem hominis usum aptiores esse atque commodiores, consequens ergo sit, ut aptiori ac commodiori membro præstetur jusjurandum. Quæ ratio prope convenit cum quarta, singulæ autem generales sunt nimis & a corpore peritæ, imo nec minus dextræ quam sinistræ

sinistra conveniunt, ita ut ex iis nulla dextra prerogativa induci possit.

§. VIII.

Hæc ergo expedienda erit quaestio, ecquid perinde sit, utra juretur manu? Sive an in juramentis sinistra quoque manus elevari possit. Ratio dubitandi hæc est, quod juramentum in animi consistat declaratione, atque elevatio manus ad extra tantum accedat, perinde ergo sit, utra eleverur manus sive dextra sive sinistra, si modo juramentum alias rite fuerit præstitum. Immo casum sæpius existere, ut vel dextra plane quis, vel ejusdem usu impediatur, atque tum, cum necessitas legem non admittat, si vel maxime pro solemnitate ac forma externa receptum sit, ut dextra in juramentis eleverur, nihil impedire, quo minus sinistra tanquam vicaria adhibeatur, cum non manus elevatio, sed invocatio numinis de essentia sit juramenti, ista autem ad ceremonialia tantum ritumque externum pertineat, argumento eorum quæ leguntur in *addition. ad Vranium in Cap. Fratemitatis, de Testibus, Lit. D. fol. 140 & seq.* apud Speidelium *Speculo notab. fol. 564.* At generalis est regula ubique recepta, dextram in juramentis esse elevandam, si quis morbus aliusve casus impediatur, quo minus dextra id fiat, Exceptio est a regula. Dextra enim cum ob agilitatem suam promptior est æque ac validior, ita nobis quoque signum est cum potestatis tum dexteritatis, prudentiæ ac felicitatis. Et dum precantes manum ad Deum elevamus, Dextra signum est invocationis atque obtestationis, quasi jurans aliud non, nisi divinum expectet auxilium.

§ IX.

Hæc tamen in juramentis potissima videtur causa, quod dextram fidei ac virtutis ministram jam antiqui putaverint, *Dextram* inquit Servius, *Numa Pompilius FIDEI consecravit. Quando nimirum is flamines ad fidei templum bigis arcuato curru, id est, desuper obiecto, ac velut fornicato vebi jussisset. Manu quoque digitos usque involutare a divinam facere voluit, signifi-*

ficant symbolice FIDEM tutandam esse ac ejus sedem in dexteris esse sacratam. Atque exinde inter Persas manus porrectio maximæ censetur esse fidei: uti testatur Plethon. Gemistius de Reb. Græcor. Lib. II. apud Cæl. Rhodig. Lib. IX. Cap. XXII. c. 1. 483. Lit. D. Hinc Cicero II. Philippic. Dextera, inquit, quæ fidei testes esse solebant, perfidia & scelere violata. Idem post reditum in senatum. Qui mihi primus afflictio & jacenti consulari fidem dextamque promisit.

S. X.

In hoc tamen adminiculo dextræ, jurandi ritu aliqua adhuc varietas notanda venit, cum eandem modo elevatione modo deprimimus, modo pectori admovemus vel eadem quidpiam tangimus. Proponuntur nimirum juraturis aliquando Sacra Biblia, figuræ sanctæ crucis, aut alia, quibus inter jurandum imponant manum, cujus moris mentionem videmus factam apud Romanum Lib. V. dum de Solenni isto induciarum actu inter Eduardum Angliæ, & Ludovicum Galliæ Reges, celebrato & mutuo juramento firmato ita loquitur, *Quum assensisset ille, ponitur in medium liber Sacratas, & alia quedam religiosa, ut ambo super imponebant manus & Sanctissimo jurejurando pollicentur, omnia se bona fide esse servaturos.* Sic etiam testes quoque manu elevata jurant, & suam fidem interponunt, veritatem dicentium in se recipiendo & autoritate sua firmando.

S. XI.

At juramenta promissoria, cum alteri nos obstringimus, non semper cum ista manus elevatione præstantur. Sed alia sæpe tangendo, obligationis nostræ admonemur. Femori quidem suo tacto Abrahamus a servo suo *Genes. XXIV. 21.* Jacobus a Josepho filio *Genes. XLVII. 29.* juramentum exigebat, tanquam benedicto inde in gentes proditura sit, uti tradit Setserus de Juramentis Lib. I. Cap. XV. num. II. p. 33. In Ecclesia novi federis Evangeliorum liber excitandæ majoris venerationis gratia juraturis proponitur, unde ex scripturæ terribiles vocantur in L. 13. §. 4. Cod.

de

de Judic. isque vel manu tenendus ut est in *Can. Quoties C. 1. qv. 7. ibid.* Vnde jurans dico per Deum omnipotentem & hæc Sancta quatuor Evangelia quæ in manibus meis tenent, vel eidem codici priores duo digiti imponendi. *C. Hortamur. C. III. qv. 9. Leg. 7. §. 5. Cod. de Curat. fur. L. 2. pr. Cod. de Jur. pp. calumni. L. 14. pr. Cod. de Judiciis.*

§. XII.

Ampliamus hoc (I) tactum illum Evangelium remitti nemini, cujus etiam cunque sit conditionis: Nam & Electores Seculares in Electione Imperatoris ad eandem ceremoniam obligati secundum *Tit. II. pr. A. B. de Secularibus Ecclesiasticis* autem Honoris & reverentiæ causa dextera ad pectus applicata jurare permissum, ibi. *Da denn die Geistlichen Churfürsten vor dem Evangelio St. Johannis, in principio erat verbum so man ihnen vorlegen soll/ ihre Hand mit Erbarkeit auf ihre Brust legen. Aber die Weltlichen Churfürsten dasselb Evangelium leiblich mit ihren Händen berühren sollen.*

Ampliamus (II) Judæos dextram non solum sed etiam integram juncturam in librum, decem præcepta continentem, imponere tenentur per *Ord. Cameral. Part. I. Tit. 86. de quo etiam Mysinger. Cent. VI. obs. 20. Setser. de juram. Lib. III. Cap. III. num. 60. p. 300.*

Declaramus (III) de fœminis, quæ juraturæ nec elevare manus nec Evangeliorum Codicem tangere, sed manum dextram pectori sinistro applicare jubentur. Nec tamen ex eo, quod iis cum Ecclesiasticis electoribus quidpiam sit commune, aut quod tanti Principes jure censeantur fœmineo, sed plane alia ex ratione. Sane de jure Saxonico *Lib. 1. Tit. 5. Clerici censentur juxta cum fœminis quantum ad perceptionem Geradæ conf. Carp. ad p. 3. Const. XI. def. 8. & Const. XXXVIII. def. 38. & seqq.* Hoc autem fœminis non datum est in prærogativam sed in subjectionem, ut putat *Setserus d. tr. Lib. I. Cap. XV. n. 19. p. 84* quem adjuvari putem scriptura sacra, qua pulsatio pectoris signum
F 2
semper

semper submissionis, humilitatis atque poenitentiae est *Luc. XVIII. 13. & XXIII. 48.* Electoribus autem illud privilegii loco concessum minime ergo in Subjectionem.

§. XIII.

Plane ut bona fides aedificanti nihil profutura, quippe signi domino aequae dupli aedificationem solvere tenetur ac mala fide aedificans, ea tamen est differentia, ut iste duplum tanquam meram rei aedificationem, hic autem non aedificationem sed in poenam solvat, ita ut actio de tigno juncto priori casu sit mera rei persecutoria, posteriori autem mixta poenalis, confer. *Sutholt disput. Instit. IV. tb. 43. B. Dn Struv. Exerc. 48. tb. 39. pr. Magis apposita Dn. Stryck. Tr. de jure sensuum Dissert. VII. Cap. I. n. 41.* dici posset scribit. Hac ipsa pectoris tactura mulieres in testem vocare propriam conscientiam ac significare se ita veritatem dicturas, sicuti id cor, quod in sinistra parte creditur collocatum, tangant seque si pejeraturae, animam quae in corde potissimum habet sedem, perdituras.

§. XIV.

Pro prerogativae discrimine liceat mihi hoc adducere, quod in Aur. Bull. admotio dexterae ad pectus neutiquam opponatur elevationi, tanquam auctoritatis signo, quippe quod ibi ne secularibus quidem praescriptum est, alia longe ceremonia vertitur ibi nempe ritus Evangelium tangendi qui secularibus injungitur, Electoribus autem ecclesiasticis illud manet praecipuum, quod planam ad pectus applicent manum. Feminae digitos priores expansos, posteriores manui implicatos ad pectus adplicari jubentur. De Juramento Imperatoris coronationem in Specie notandum, quod **UTRAMQUE MANUM** super altare ponendo, illud ipsum praestare soleat, quem ritum ut & juramenti formulam refert *Melch. Goldast. Politischen Reichshändeln. part. 1, pag. 22. Dn. de Jena de Electione Imperat. Disp. 5, tb. 9.*

§. XV.

§. XV.

Antequam hanc mittamus materiam, tria adhuc decidenda erant (I) Quod si de ritualibus hisce quid omissum fuerit, ut si omissa forsitan ceremonia vitiet integrum actum jurandi? cujus resolutio pendet ex illo præjudiciali, Num talis ceremonia sit de substantia juramenti, de Proprietatibus esse supra diximus. Inde & ritus ac ceremonia dicitur quam inter adiphora refert. Carpz. *Cent. I. Decis. LXXXVII. num. 17. & Cent. II. dec. IC. num. 9.* Formale autem juramenti non in ceremonia quadam externa, sed in religiosa ad majorem confirmationem, ac in testimonium facta divini numinis invocatione consistit. Hæc ubi adest, ibi quoque juramentum est firmum, quippe cum hæc ipfius naturam ac essentiam absoluat. Rauchbar. *part. II. Quest. II. num. 69.* Matth. Coler *de process. Executiv. part. I. Cap. X. num. 245.* atque ita in supremo Elector. Saxon. Appellationum judicio *Term. Trinitat. M. DC. XXIX. pronunciatum esse refert Finckelthaus obs. CXVI. num. 27.*

§. XVI.

Declaramus tamen de casu, quo non aliud quam juramentum in genere ad actum alicuius requiritur: ita ut fallat illo casu, quo juramentum corporale sub his formulis ac ritibus, speciatim expressis requiritur, ut in renunciationibus jurium muliebrum, in Electorat. Saxon. ut docet Carpz. *ad p. 2. Const. XVI. dec. 6. num. 13.* ubi id Responsis Scabinorum, & *dicta decis. CIC. num. ult.* ubi sententia supremi fœnarum appellationum confirmat, quod novissima Elector. *decis. XXV.* confirmatum, quanquam Richterius *ad Aubent. Part. II. decad. IV. num. 6.* in cæteris Saxonix ducum Provinciis id haud exigi scribat.

§. XVII.

Deinde (II) obijciunt alii annon ritus ille, manu elevata vel evangeliorum codicem seu res religiosas alias tangendo, jurandi, superstitionis quidpiam oportet? ac consequenter an salva conscientia servari possit? Movit hac

in re sane quosdam Donellus *Comment. Lib. XXI Cap. XIII.* Tacitum Evangelii ex ignorantione verbi divini inductum scribens, nec levem esse contumeliam, si quis sine eo satis juratum non putet: quasi quidquam sanctius in Evangelio sit, quam in eo qui Autor est Evangelii. & rerum omnium. At enim *Kar. av. Dewrov*, cum locutum ibi, atque ex mente quorundam & abusu, patet extractatu ejus *de jure jurand. Cap. XIII. med.* ubi de ritu illo in se & abstractive confiderato loquens, nihil superstitionis habere asserit. Vid. Hilliger. *Don. Enucleat. Lib. XXI. cap. XIII. B. pag. 843. fin. Lib. XXIV. cap. XIV. It. pag. 1229. & prolixè atque elegantè Cap. XXI. Z. 1302. seq.*

§. XVIII.

Sed ut ad Tertiam veniamus quæstionem, quæ hæc est, utrum illa, de qua supra diximus, dexterarum mutua implicatio, juramentum inducat, aut pro juramento sufficiat. Ita enim quandoque testes remitti sibi juramentum, copiamque fieri petunt promittendi porrecta dextera. Quod Affirmative decidit Colerus *Processu Executivo part. I. Cap. X. n. 248. & seq.* Idque vel maxime verum esse scribit, num. 249. De Personis in dignitate constitutis, Principibus, Comitibus, Nobilibus, Doctoribus, & quibuscunque Personis aliis honestioribus Rulandus tamen *de Commiss. Part. II. Lib. II. Cap. XI. n. 31. fol. m. 46.* veritati magis consentaneum æstimat, Commissarium exceptiones illas non admittere, ac si potentem forsan principem cogere nequeat, ad Principem suum, cujus negotia gerit, id referre debere num. 48. & contraria prolixè resolvit, quem Autorem juxta cum Colero tanquam idem sentientem Wehnerus *Obsev. Pract. verb. Handgegebene Treue pag. m. 273. Med. allegat.*

SECTIO

SECTIO VI.
DE JUDICIO TAM CIVILI QUAM
CRIMINALI.

§. I.

Contractus Aristoteles alios voluntarios alios involuntarios facit, per quos intelligit delicta, quæ ipsa manu patrantur, ut adeo manum absolute positam, pro facto illicito accipi supra jam viderimus: quo ipso tamen ad vindictam paratam dextram judicis potius, quam impias delinquentium manus considerandas me accingo: atque adeo de officio ac jure manns dexteræ circa Judicia pauca dicenda erunt. *Judex* quidem antequam judicium aperiat, & litigantes partes admittat, talem se exhibet ut & agnosci & debita Veneratione excipi possit. Baculum videlicet dextera gerens manu ex quo etiam *Stabhalter* a gestu atque habitu dicitur, vid. *Besold. commentar. ad jus Principat. Würtenb. Tit. III. pag. 489.* Quanquam ejus Vicarius eodem intuitu idem nomen gerat, quod eo ipso, quo eidem partes suas committit, ipse *judex* baculum suum tradit ut innuit *Rubr. Tit. XII. Ord. Camer. Part. I.* welchem in Abwesen des Cammer-Richters der Stab und Richter-Ramt anbefohlen werden soll. Istud enim in judicio Camerali vel hodiernum moris est, ut dum decreta publicantur, *judex* Cameræ vel eodem absente, *praeses*, cum baculo vel sceptro Ligneo deaurato se exhibeat.

§. II.

Est autem baculis signum judicii civilis: Gladius autem Criminalis: licet *Imperator Carolus Vtus sanctione Criminali art. LXXXII.* ad mores locorum hac in parte remittat, verbis: *Seinen Stab oder bloß Schwert nach Ländlichen Herkommen eines jeden Orts in den Händen haben und Ehrsamlich sitzen bleiben.* In Criminalibus certe dextra gestatur

statu eaque armata de quoritu Chilian König *Processu. sub Tit.* Wie der Richter sein peinlich Noth- Hatzgericht recht hegen soll/ wann sich der Richter und die Schöppen in die Bancf niedergesetzet/ so zeucht der Richter das bloße Schwerdt und hält es in der Rechten Hand/ mit einer Blech- Handschue angethan/ quo procul dubio innuitur intrepidum judicem esse oportere, proferenda in sententia. Partes litigantes cum intromittuntur ad dicendam causam, stare quidem sibi invicem ex opposito solent, respecta tamen ad Judicem habito, actor dextrum latus occupat, Reo sinistrum linguens locum. Atque sic in extremo quoque judicio servatum iri Salvator noster *Matth. XV. 33. seq.* innuit. Quamquam & hoc ita declarandum, (I) si modo locus ad hoc ita comparatus vel (II) nisi gentium mores aliud admiserint, apud Colchos enim Rei in judicio ad Latus sinistrum, apud Græcos contra ad dexteram, forsitan ad promovendam clementiam constituti Menagius *Amenitat. Jur. Civ. Cap. XXXIV.* cœ erum de collocatione in judicio ad dexteram vid. *Campej. Vitringa observ. l. sacrar. cap. IV. & V. in Act.* *Eruditor. de Anno 1689. pag. 593.*

§ III.

Actori in judicio opponitur Exceptio Guarandæ, satisfactionis pro reconventionem & expensis, teneturque Reo desuper cavere, alicubi data solum dextera Actuario, qui id manu sua testatur, alicubi tactu baculi quem judex porrigit, quod exprimitur: an den Gerichts- Stab angeloben/ an Hand und Stab geloben. Dextra itaque fidem pollicetur quam & servare atque promissis stare quis tenetur. Quare sive datam fidemefellerit, sive contra bonam fidem quidpiam peregerit, suas luit pœnas. Jure quidem Saxonico antiquo, Actor cum guarandam fregerit die Bewehr gerühret/ in caus. civil. solidis triginta, quos hodie duas sexagenas antiquas decimus, in Criminali amputatione manus luere tenebatur. Illud quidem cautum videmus in *Sant. Recht Lib. II. Art. XV.* Wehrbusz ibi eines Mannes Hand da er die Bewehr mit gelobet

Glos.

Glossa Latina ibid. Lit. B. Vers. denn da ist die Buße des Mannes Hand so er die Gewehr der Klage bricht & textus in Weichbild d. Art. CXIV. in verb. mit einer Hand da er die Gewehr mit gelobet hat.

§. IV.

Rigore hoc satis magno ita est constitutum; Declarat autem Glossa ordinaria ibid. (I.) de casu cum agatur Criminaliter, secus si civiliter, tunc enim cum civiliter agatur, pœnam dimidium Vergeldum esse ait, quam sententiam refert eandemque sequitur Joh. Schneidevvin. ad Inst. de Action. num. 25. & Ludovico Fachs differ. juris XXIV. in med. Quamquam id ipsum (II) textus quoque declarat, alternativam adjiciens oder ein halb Wehrgeld duodecim videlicet sexagenas antiquas, quæ decem conficiunt imperiales, ita ut alternativa maneat electio arg. C. in alternati-
vis de R. J. in VI. Schultz, Synops. Inst. Tit. de Act. pag. 548.

§. V.

Illam autem in causis criminalibus olim consuetam manus amputationem ab usu fori hodiernum recessisse, persuasum fuisse quibusdam Chilianus König. Processu Cap. CXXXIX. S. Begebe es sich aber refert. Contrarium autem patet non solum, ex jure Saxonico particulari Electoratus Saxon. part. IV. Const. IIX. XI. XII. & XIII. quibus variis provideretur Excessibus, verum etiam ex jure Imperii universali. Sanctione Criminali Carolina p. 3. G. Art. CLIX. vid. Carpz. Praxi Crim. p. 1. Quest. XL. num. 41. & Quest. CXXXIX. num. 30. & seq. Non igitur Saxoniz hie mos peculiaris, utrum autem Germani hujus vigoris auctores fuerint, nec ne, dicendum. Nicolaus Reusnerus Lib. II. dec. XXI. num. 30. probat, eundem quoque apud Aegyptios & Græcos usitatum fuisse, ut & legibus Wisi Gothorum & Longobardorum receptum. Jure sane Hebræorum mulier quæ pudenda viri cum merito suo pugnantis prehenderit, dexteram perdit Deut. XXV. u. seq. unde
G eandem

74 Sect. VI. De iudicio tam civili quam Criminali.

eandem ad genera pœnarum cum illustr. Dn. Lynkero in *Analect. ad Struv. Exerc. XLIX. T. 1. de Pœnis pag. 513.* referimus, & inter corporis quidem afflictivas referendas, cum *Carpz. d. Quæst. CXXIX. num. 32.* censemus, & consequenter meri est Imperii, & ab eo irrogare nequit, cui mixtum solum imperium competit, quo etiam supra allegata glossa Jur. Saxon. distinctio, criminaliter an civiliter agatur, faciebat vid. *Gilhausen arbor. Crim. Cap. 1. num. 64. seqq. fol. 12.*

§. VI.

Sed quænam causa sit meritoria tam rigorosæ animadversionis, & quod subiectum passivum cui irrogetur, nunc videbimus. Quantum quidem ad sexum attinet, ad utrumque spectat: Mulierem Hebræam æque manus amputationi obnoxiam fuisse modo diximus, In mares tamen, ut qui Dextra abutuntur frequentius, hæc animadversio magis usitata. Ac primo irrogatur hæc pœna falsariis, cum Monetæ tum Scripturarum. Dexterarum abscissione multatos fuisse monetam adulterantes, ex *Matthæo Parisiensi ad Ann. MDCXXV. scribit Du Fresne col. 73.* suas quoque adlegans notas ad Alexiadem. Clarius id probat *Gothofred. Authentica Cod. de Mandatis principum, ad Tribonianum in No. XVII. cap. 11X. Lit. L.* in qua sanctione Justinianus Exactoribus Tributorum catastro non ex fide scribentium, manus amputatione comminatur. Idem ad *Mennam Archi-Episc. & Patriarcham rescribit: Nov. XLII. cap. 1. §. 2. Scriba falsum super feudo celebrato contractum scienter conscribens, post amissionem officii cum infamie periculo manum amittat per text. 2. feud. LV. in fin.* Eandem in pejerantes pœnam statutum notat *Speidelius verb. Zand.*

§. VII.

Proxime huc accedit violentiæ illatæ pœna, quæ est amputatio manus, ex constitutione *Friderici Imperatoris:*
l. ex

¶ ex veriori Cujacii sententia, constitutione de Pace tenenda & ejus violatoribus 2. *Feud. XXXVII. pr. vers. quæ talis est. Si quis alium intra pacis edictum vulneraverit, manus ei ampuetur.* Quælis pœna quoque dictata marito, qui uxorem gravidam tam crudeliter habuerit, ut altero die post, mortuum enixa fuerit partum, scribente Richtero volum. II. *Conf. CCCXLIV. num. 25. fol. 1013.* Istud tamen adhuc notari meretur, ad moderatas quoque pœnas referri hancce manus amputationem, cum a Justiniano. *in Nov. CXXXIV. cap. XIII. quæ de pœnarum omnium moderatione agit,* tum à ZENONE *in sua Nov. XXV. de Receptoris Virginia, eorumque qui in raptu adsuerunt, pœna, qua raptus armatus morte omnino vindicatur, ubi autem nulla violentia fuerit adhibita, tunc raptor manus amputatione puniatur, unde si nobili vel militi fustigationis pœna dictanda veniat manus amputatio in ejusdem locum surrogari solet* *Carpz. prax. Crim. Qu. CXXIX. num. 58.* quæ pœna in jure alias tortura adhuc levior habetur.

§. VIII.

Ampliori tamen dicta constitutio potest (I) ratione numeri, quod ubi indefinita manus jactura sancita, tantum unice amputatio sufficiat. Uti Justinianus Imperator *Nov. CXXXIV. Cap. XIII. constituit. Si vero Criminis qualitas, inquit, membri abscissionem exigat fieri, VNAM SOLVM MANVM absindi jubemus.* Id quod & in *Arbent, sed novo jure Cod. de Serv. fugitiv. repetitum.* (II.) ratione qualitatis & quidem sinistra potius, aut si hæc quoque vegeta magis, atque ob id commodior sit alicui, vel dextra eaque arida amputanda *Gilhaus. arb. Crim. cap. 1. num 75. Rittershuf. in Nov. pag. 700. n. 4. der er am besten entrathen kan/ qua carere quisque potest commodius* *Carpzov. pr. Crim. Qu. XL. n. 43. & Qu. CXXIX. num. 35.* Quid si unicam tantum, habeat manum in aliam speciem convertenda est pœna *Speckhahn. Cmt. Qu. LXXXVII. Hartm. Pi-*

for. obs. CLXXXIX. Gilhauf. d. L. §. porro Carpz. Qu. XL. num. 48. & Qu. CXXXIX. num. 37.

§. IX.

Denique & illud addimus, quod manus amputationi semper adjuncta sit relegatio perpetua, ob cognationem quam habet cum fugatione Carpz. d. Qu. XL. n. 45. & Qu. CXXXIX. n. 34. Quando tamen solum digiti abscinduntur, tum relegatio solum est temporalis, Id. Qu. LVII. num. 17. & Quæst. CXXXII. num. 75. Aliquando autem cum ipsa capitis amputatione cumulatur. Si forsitan castrum quoddam curæ ducis militaris commissum, atque is hosti, nulla necessitate urgente, tradiderit, quale exemplum in Hungaria ex Historiis notum est.

§. X.

Sed & olim nota stigmata, quæ, non notæ causæ, sed in pernam damnatorum manibus imprimebantur, de quibus agit L. 2. C. de Pænis qua illa in facie scribi plane prohibentur, hac addita ratione, *quo facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis cælestis est figurata, minime maculetur.* Dextræ tamen manui notam damnationis potissimum inscriptam fuisse putem, utpote quæ magis in propatulo & ad usum magis accommodato. Sed hic manus retraho, cum hæc speciminis atque exercitii Academici loco possint sufficere, Faveat Conatibus B. L. cum singula pro temporis ratione satis elimare haud licuerit, meliora tamen successu temporis spondemus.

T A N T V M.

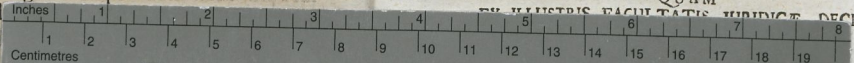

88 (12) 56
 majori, Pro-Rectorem Academiæ Magnificum, Patres item conscriptos, nec non Doctores omnium Facultatum, generosos denique atque Nobilissimos Dominos Studiosos invitatos decenter rogatos volo, velint negotiis suis tantillum detrudere, frequentesve adesse: quam gratiam quodve officium redolere non d
 die 18. Maj

JEHOVA ALTISSIMA JUBERNANTE
 DISPUTATIO INAUGURALIS
 DE IURE
 MANUS DEXTRÆ,

Vom
 Recht der rechten Hand

QUAM
 FACULTATIS JURIDICÆ SECRETO
 B.I.G. CI
 GELII,
 RIAE PRO.
 ATIS JU.
 DRIS
 ERANDI

PRO LICENTIA
 SUMMAS IN UTROQUE JURE DIGNITATES ET PRIVILEGIA DOCTORALIA RITE CAPESSENDI
 AD DIEM 6. MART. MDCC. HORIS ANTE ET PROMERIDIANIS
 IN AUDITORIO JCTORUM
 PUBLICAE DISQUISITIONI SUBMITTET
 JOHANN. ALBERT. GUTZMER,
 ROSTOCH. MEGAPOL.
 JENÆ, RECUSA MDCCXIV.

18.

